

SAMMENDRAG

Afasirammede har redusert evne til å bruke språket i kommunikasjon, noe som i ulik grad endrer forutsetningene for å delta i samtaler. Tema for oppgaven dreier seg om afasi og språktreningsgrupper, og formålet har til hensikt å få kunnskap om hvordan deltakerne i en språktreningsgruppe veksler mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre.

For å finne svar på problemstillingen er det brukt samtaleanalyse som metode med lyd- og videoopptak fra en språktreningssituasjon mellom en logoped og fire afatikere. Opptakene er transkribert og analysert med utgangspunkt i initiativ og responsanalyse.

Analysene av de ulike samtalesekvensene viser at afatikerne både tar initiativ og gir respons i samtaler med hverandre, men at responsen oftest er minimal og initiativene er svake. De minimale responsene opptrer hyppig under alle samtalesekvensene. De minimale responsene viser at afatikerne er aktivt lyttende og engasjerte overfor hverandre, og blir derfor viktige for samtalsens vedlikeholdelse. Samtalen endret karakter når rammene gikk fra at deltakerne fritt kunne velge tema til en temastrukturering der logopeden tok i bruk undervisningsmaterieell som dannet grunnlaget for hvilket tema som skulle omtales. Det ble en annen dynamikk i sekvensene der afatikerne valgte samtaletema selv, og afatikerne initierte hyppigere til initiativ i den delen av samtalen hvor tema kunne velges fritt.

I sosial sammenheng er vi innstilt på å bevare eget ansikt, andres ansikt og et felles gruppeansikt. Latter er et hyppig innslag i samtalesekvensene. I denne oppgaven har latter en sentral funksjon som tilbakekoblingssignal, et uttrykk for å vise enighet og at man har en ting felles. Latter blir derfor i denne sammenheng en strategi for å bevare ansikt.

Arbeidet har gitt meg en nytteverdi på det kliniske området. Jeg har blitt mer bevisst og fått mer innsikt på hvordan små endringer i samtalestruktur kan påvirke afatikerens deltakelse i språktreningsgrupper, og hvilke forekomster av initiativ og respons som kan være nyttig å vite noe om i logopedisk virksomhet. Funnene har også en overføringsverdi i arbeid med andre typer språktreningsgrupper som stemmegrupper og parkinsongrupper.

ABSTRACT

People with language impairments have reduced ability to use language in communication, that changes the prerequisites for participating in conversation. The topic of this thesis is aphasia and language training groups. The purpose of this project is to gain knowledge about

how participants in a language training group alternate between taking initiative and giving response in conversation with each other.

The method chosen to answer this is Conversation Analysis, with audio and video recording from a language training session between a speech therapist and four aphasics. The recordings are later transcribed and analyzed based on initiative and response analysis.

The results from the various conversation sequences show that the aphasics both initiate and respond in conversations with each other, but that the response is most often minimal and the initiatives are weak. The minimal response show that the aphasics are listening and engaging with each other. The minimal response became important contributors to the maintenance of the conversation.

The conversation changed character, when the framework went from allowing the participants to freely choose a topic, to a more structured topic where the speech therapist used teaching materials that formed the basis for which topic was to be discussed. There was a dynamic change in the sequences when the aphasics chose the conversation themselves. The aphasics showed more initiative in the part of the conversation where the topics could be freely chosen. In social context, we are prepared to preserve our own dignity, the dignity of others and a common group dignity. Laughter is a frequent occurrence in these conversation- sequences. In this task, laughter has a central function as a feedback- signal, signifying agreement and that the participants have one thing in common, and the laughter becomes a strategy for preserving dignity.

This study has given me useful value in the clinical field. I have seen how small changes in conversation structure affects people with aphasia in language groups and which instances of initiative and response can be useful to know about in speech therapy. In addition, my results can be used in other types of language training groups.

FORORD

Denne masteroppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i Logopedi ved NTNU Trondheim.

Dette har vært en spennende, utfordrende og lærerik prosess, og det er mange som fortjener ros og takk i forbindelse med denne masteroppgaven. Først og fremst vil jeg rette en varm takk til logopeden og de fire deltakerne som stilte opp foran kamera. Dere har gitt meg verdifulle bidrag i dette prosjektet. Tusen takk!

En stor takk også til min kunnskapsrike og engasjerte veileder Gøril Thomassen Hammerstad for faglige råd, oppmuntring og ryddige tilbakemeldinger. Du har vært engasjerende og til stor inspirasjon!

Å skrive masteroppgave har ikke bare vært en utfordring for meg, men det har også krevd tålmodighet og støtte fra min nærmeste familie.

Takk til Lisa, Tord og Torfinn som har måttet ta hensyn til en til tider frustrert og litt småstressa mamma og samboer.

Takk til mine foreldre som har hjulpet til med logistikk i de mest krevende periodene.

Takk også til medstudenter og venner, spesielt Lene og Agnethe for oppmuntrende samtaler og støtte underveis!

Sør- Fron, 01.05.2019

Stina Borolien

Innholdsfortegnelse

1.0	INNLEDNING	6
1.1	Nasjonale retningslinjer	6
1.2	Gruppeterapi som metode i afasirehabiliteringen	8
1.3	Perspektiver og innfallsvinkler til afasirehabilitering i Norge	10
1.4	Logopeden som samtaleleder	14
1.5	Formål og problemstilling.....	15
2.0	TEORI	16
2.1	Dialogisk kommunikasjonsperspektiv	16
2.2	Språklig kommunikasjon	18
2.3	Perspektiv på språk og kontekst	21
2.4	Initiativ og responser i samtaler.....	24
3.0	VALG AV MATERIALE OG METODISKE OVERVEIELSER	27
3.1	Materialinnsamling	27
3.2	Lyd- og videoopptak som empiri	28
3.3	Utvalg og utvalgskriterier i valg av afatikere	29
3.4	Formålet med transkripsjon	31
3.4.1	Kriterier for valg av samtalesekvenser	32
3.5	Etiske betraktninger.....	32
3.6	Analyse av initiativ og respons i samtale	33
4.0	HVORDAN DELTAKERNE VEKSLER MELLOM Å TA INITIATIV OG GI RESPONS I SAMTALE MED HVERANDRE	35
4.1	Tematisk innramming av afatikerne	35
4.1.1	«... Ja, jeg vet jeg har hår»	35
4.1.2	«... Hva heter det nedi der da?»	37
4.1.3	«... Jeg hadde kvitt hår jeg også når jeg var liten»	38
4.1.4	«... Johanson, han har bart ja»	40
4.1.5	«... Ho ha drivi og reparert heis»	42
4.1.6	«... Når vi skal stå her, så må, må få en pakke røyk»	45
4.2	Tematisk innramming av logopeden.....	46
4.2.1	«... Er ikke han sjakkspilleren da tro?»	46
4.2.2	«... Skal vi danse?»	48
4.2.3	«... Var ikke noe å se på heller synes jeg»	50
4.2.4	«... Jeg får lov til å se på bare på det som ho vil se på»	51
4.2.5	«... Ja, ja jeg har vært der jeg også sikkert»	53
4.3	Avslutning av samtalen	54
4.3.1	«... Ja, det er kaffetid det»	55
5.0	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	57

5.1	Oppsummering	57
5.1.1	Initiativ- og responsegenskaper som kommer til uttrykk i samtaler	57
5.1.2	Samtalestruktur i språktreningsgruppa	59
5.1.3	Å ta og gi fra seg ordet i språktreningsgruppa	61
5.1.4	Latter som respons	62
5.2	Konklusjon	63
6.0	LITTERATURLISTE	65
7.0	VEDLEGG	68
7.1	Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt.....	68
7.2	Transkripsjonsnøkkel lyd- og videoopptak	70

1.0 INNLEDNING

De fleste mennesker kommuniserer med hverandre uten å tenke så mye over hva som skjer, men for en person med afasi er det ikke så enkelt. Forestill deg at du plutselig ikke klarer å snakke som før. Når du prøver å snakke kan det du si bli noe helt annerledes enn det du selv tror, og det andre sier til deg kan virke helt uforståelig. Afasi er en ervervet språkvanske som skyldes en skade i hjernen (Papathanasiou & Coppens, 2017) som følge av hjerneslag, ytre traumer mot hodet eller sykdommer (Lind, Haaland- Johansen, Knoph & Qvenild, 2010). Hjerneslag er den vanligste årsaken til afasi (Qvenild, Haukeland, Haaland- Johansen, Knoph & Lind, 2010) i (Lind et al. 2010).

Afasirammede har vansker med ett eller flere av språkets fire modaliteter; språkproduksjon, språkforståelse, lesing og/eller skriving (Papathanasiou & Coppens, 2017). I hvilken grad hver enkelt modalitet rammes varierer. Med andre ord er det store individuelle forskjeller både når det gjelder grad av afasi og hvor i hjernen skaden ligger, men det vi helt sikkert vet er at den som rammes av afasi trenger fysisk, psykisk og språklig rehabilitering (Qvenild et al. 2010).

Tidligere forskning viser at etter å ha blitt rammet av afasi kan det være givende og lærerikt å ta del i miljøer/grupper der du kan få møte andre personer som er i samme situasjon (Simmons- Mackie & Damico, 2009). I tillegg kan også språktreningsgrupper fremme rehabiliteringen innen språk- og kommunikasjon (Elman & Bernstein- Ellis, 1999).

1.1 Nasjonale retningslinjer

I Norge rammes ca. 17- 18 personer hver dag av afasi. Noe som betyr 6- 7000 nye afasirammede hvert år. I tillegg vil det også være mange som i flere år har levd med afasi, derfor vil dette tallet være langt høyere (Corneliussen, Haaland-Johansen, Knoph, Lind & Qvenild, 2014).

Det finnes flere behandlingsmetoder innen afasi, og selve afasibehandlingen er som regel en del av et større rehabiliteringsprogram. For en afasirammet er logopedisk trening viktig helt fra afasien har oppstått, og i lang tid fremover. Hvilke logopediske tiltak som settes i gang vil variere i forhold til hvilken grad og type afasi som foreligger, men også hvor lang tid det er gått siden afasien inntraff.

I de nasjonale retningslinjene fra helsedirektoratet fra 2017 refereres det til opplæringsloven § 4A der det står;

Voksne som på grunn av sykdom eller skade har behov for fornyet opplæring, har rett til det. For voksne med språk- og talevansker har opplæringsetaten et spesielt ansvar. Det er viktig at tilbudet blir utformet slik at det ivaretar et omfattende behov i en tidlig fase etter sykdom eller skade (Helsedirektoratet, 2017, s. 158).

I tillegg til at logopediske tiltak bør settes i gang i akuttfasen av afasi, kommer helsedirektoratet (2017) med anbefalinger om at den afasirammede bør få tilstrekkelig med timer hos logoped (mer enn 5 timer i uka), og at behandlingen bør vedvare så lenge afatikerer har nytte av rehabiliteringen. Videre står det at; *«tilbudet bør organiseres slik at det er tilgang til logopedtjenester umiddelbart etter utskrivning fra sykehuset for å sikre kontinuitet i opplæringen»* (Helsedirektoratet, 2017, s. 157). Den logopediske treningen kan skje individuelt eller i gruppe og helsedirektoratet viser til studien av Elman & Bernstein- Ellis (1999) som forteller oss at deltakelse i kommunikasjonsgrupper forbedrer kommunikasjonen sammenlignet med deltakelse i annen gruppeaktivitet, noe jeg for øvrig kommer til å omtale under avsnittet som omhandler tidligere forskning.

I tillegg til afasirammedes rett til logoped som er hjemlet i opplæringsloven § 4A er det hjemlet i folketrygdloven § 5- 10 at personer med afasi skal få dekket behandling hos privatpraktiserende logopeder. *«Målet er å sikre at brukere kommer raskere til behandling hos logoped»* (<https://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/5-10-logoped/audiopedagog>). Dette er en regelendring fra Helseøkonomiforvaltningen (Helfo) som trådte i kraft fra 1. januar 2017. Tidligere har personer med afasi fått oppfølging i kommunal regi, gjennom voksenopplæring eller kommunale rehabiliteringsinstitusjoner. Før denne regelendringen trådte i kraft måtte man få et skriftlig avslag på oppfølging fra kommunen før man kunne søke Helfo om å få dekket utgiftene til privatpraktiserende logoped. Nå som endringene er trådd i kraft holder det derimot med en henvisning fra lege. Henvisningen skal gis til logopeden som skal vurdere om vilkårene for behandling er tilfredsstillende.

En av de største utfordringene en person med afasi står overfor når det kommer til oppfølging, er tilgangen til logopedhjelp. Afasiforbundet i Norge gjennomførte i 2016 og starten av 2017 en logopedundersøkelse som kartla logopeddekningen i Norge. Rapporten viser at det fremdeles er mangelfull logopeddekning i Norge og store ulikheter avhengig av hvilken kommune man bor i. Av 38 kommuner i 19 fylker var det bare 29 % som hadde et offentlig

tilbud til voksne personer med behov for logoped, og 78 % av de spurte kommunene opplevde logopeddekningen som ikke tilfredsstillende (Afasiforbundet i Norge, 2016/2017).

1.2 Gruppeterapi som metode i afasirehabiliteringen

Innenfor afasirehabiliteringen finnes det ulike metoder, tilnærminger og mål for behandlingen. Siden afasien utarter seg ulikt fra person til person må ulike tiltak som settes i gang vurderes ut ifra den enkelte afatikers behov. Det kan brukes enetimer og/eller gruppetimer i rehabiliteringen. Mens det i enetimer blir individuell trening på språkferdigheter, blir fokuset i gruppetiltak å fremme interaksjonen mellom deltakerne. Gruppeterapi har ofte vært et supplement til individuell terapi (Elman & Bernstein- Ellis, 1999).

Det finnes en del forskning på afasi og språktreningsgrupper, og flere forskere har gjennom årenes løp antydnet at gruppeterapi innenfor afasi tilbyr muligheter som ikke individuell terapi kan tilby (Simmons- Mackie & Damico, 2009). Et av målene med gruppeterapi som metode i rehabilitering er at treningen skal foregå sammen med andre mennesker som mer eller mindre har de samme utfordringene, og som kan dra nytte av hverandre blant annet med tanke på erfaringsutveksling (Simmons- Mackie & Damico, 2009). Innenfor gruppen skal det være en støttende atmosfære der de afasirammede kan utveksle erfaringer og dele tanker, følelser og meninger rundt det å lære å mestre å leve et liv med afasi. Alle deltakerne har like rettigheter til å bidra, og ingen skal ha enerett til å styre utviklingen (Berntsen og Røste, 2010) i (Lind et al. 2010) (Kearns & Elman, 2008). Blant annet viser studiene at gruppebehandling bidrar til deltakelse i det sosiale livet, da rehabiliteringen fremmer en mer naturlig kommunikasjon som kan bidra til å overføre innøvde kommunikasjonsferdigheter til tidligere omgangskrets, familie, arbeidsliv, naboer og andre sosiale situasjoner som f.eks. deltakelse i lag og foreninger (Elman, 2007). Organisering av gruppe vil også ifølge Elman & Bernstein- Ellis (1999) være en fornuftig ressursbruk med tanke på at afasi er en typisk kronisk diagnose, og ved bruk av språktreningsgrupper får den afasirammede en forlengelse av rehabiliteringen.

En nyere intervjustudie av Lanyon, Worall and Rose (2018) bekrefter det tidligere forskere har sagt om verdien av språktreningsgrupper. I denne sammenheng ble det plukket ut 22 afatikere som deltok i et semistrukturert intervju der spørsmålene omhandlet hva som er viktig for personer med afasi når det gjelder gruppeterapi. Resultatene fra denne studien bekrefter at afatikere oppfatter gruppeterapi for å være en gunstig rehabilitering for å lære å leve godt med afasi. Innenfor samme gruppe føler de seg likeverdige, de har et felles mål, de kjenner seg

igjen i hverandres utfordringer, og kan med dette være aktive bidragsytere overfor hverandre (Lanyon et al. 2018).

Med utgangspunkt i observasjon, samtale og testing forsket Elman & Bernstein- Ellis (1999) på effekten av kommunikasjonsferdigheter hos afasirammede i språktreningsgrupper. Resultatene viste at de afasirammede likte å være sammen med andre i samme situasjon. De fant støtte i hverandre, de fant seg nye venner og de likte muligheten de fikk til å hjelpe hverandre. Det å se andres forbedringer gjorde godt, og sist, men ikke minst ble de mer sikre på seg selv. Samtidig viste studien at språk og kommunikasjonsferdighetene forbedret seg, både de verbale og lese- og skriveferdighetene (Elman & Bernstein-Ellis, 1999). I studien ble det forsket på 24 deltakere med kronisk afasi (mer enn 6 mnd. post- onset). Personene ble inndelt i 2 grupper, der den ene gruppen fikk mere oppfølging og trening i kommunikasjonsferdigheter enn den andre gruppen. Forskningstiden foregikk over 4 måneder og alle deltakerne fikk 5 timer pr. uke med gruppeterapi, utført av en logoped. Opplegget inkluderte blant annet økt igangsetting av samtale og øvelse i utveksling av informasjon. Mens de 2 gruppene ventet på kommunikasjonstrening fikk deltakerne i den ene gruppa ekstra stimulering innen språklige- og kommunikative tiltak. Samme gruppe fikk også ekstra oppfølging i forkant av en språktest som alle deltakerne skulle utføre. Resultatene viste at deltakerne som mottok ekstra stimulering hadde betydelig høyere poeng på kommunikative og språklige tiltak enn deltakerne som ikke mottok denne stimuleringen. Forskerne fikk også belyst at 5 timer med gruppeterapi i uken har en nytteverdi (Elman & Bernstein- Ellis, 1999).

I afasigrupper er selve kommunikasjonsprosessen et mål i seg selv like mye som temaet i samtalen. Med utgangspunkt i video studerte Simmons- Mackie & Damico (2009) språktreningsgrupper med afasirammede. Forskerne studerte hvor involverte gruppemedlemmene var ved hjelp av blant annet inkluderende blikk, kroppsorientering og gester. Denne studien viser at for å få en maksimal uttelling må gruppemedlemmene være engasjerte i hverandres kliniske bilde. Engasjementet utvikles gjennom at deltakerne etablerer tillit, stiller spørsmål (tar initiativ) og gir hverandre responser. Deltakerne ble delt inn i to grupper, der hver gruppe besto av tre afatikere og tre logopedstudenter. I den ene gruppen ble opplegget vurdert som god terapi, mens den andre gruppen ble vurdert til mindre god terapi. Vurderingene ble utført av to erfarne logopeder. Resultatene viser at for å få en effektiv terapi er man avhengig av et aktivt engasjement mellom gruppemedlemmene, men også et godt engasjement fra logopeden sin side. De verdier logopeden sitter inne med er viktig når det

gjelder inkludering. Verdier som at den afasirammede er en kompetent person, og med den rette støtten kan han/hun bli en kompetent samtalepartner. Logopeden må ha troen på at deltakelse i ulike kommunikasjonsammenhenger lønner seg (Simmons- Mackie & Damico, 2009).

Et av målene med gruppeterapi som metode i rehabiliteringen er at treningen skal foregå sammen med andre mennesker som mer eller mindre har de samme kommunikative utfordringene. Berntsen og Røste (2010) sier at startpunktet for gruppetrening må vurderes i det enkelte tilfelle. Det er de individuelle behovene hos den enkelte afatiker som skal avgjøre tiltakets form, innhold og omfang. Gruppebehandling skal heller ikke erstatte individuelle tiltak, men ofte vil kombinasjon av disse to tiltakene være heldig (Qvenild et al. 2010). For å oppleve trygghet og samhørighet må språktreningsgruppene være satt sammen etter hvor i rehabiliteringsforløpet de afasirammede befinner seg i. Både tid etter skade, afasigrad og tilleggsvansker er faktorer som må vurderes når en språktreningsgruppe skal settes sammen (Berntsen og Røste, 2010).

1.3 Perspektiver og innfallsvinkler til afasirehabilitering i Norge

Ifølge «Forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator» som trådte i kraft fra mai 2018 er habilitering og rehabilitering definert som *«målrettede samarbeidsprosesser på ulike arenaer mellom pasient, pårørende og tjenesteytere. Prosessene kjennetegnes ved koordinerte, sammenhengende og kunnskapsbaserte tiltak»* (<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1256>).

Tradisjonelt er det tre ulike innfallsvinkler til afasirehabilitering i Norge.

Den nevropsykologiske tradisjonen legger vekt på at vanskene varierer etter hvor i språkområdet skaden er (skadested), og hvor omfattende skaden er (afasitype). Skaden kan opptre i alle språkkomponentene (fonologi, morfologi, syntaks, semantikk, pragmatikk), og på tvers av alle de fire språkmodalitetene (produksjon, forståelse, lesing og/ eller skriving) (Papathanasiou & Coppins, 2017). Bostonskolen har fått en sentral rolle innenfor denne tenkningen fordi kartleggingsverktøyet Norsk grunntest for afasi (NGA) kan plasseres innenfor denne tradisjonen (Reinvang & Engvik, 1995) i (Qvenild et al. 2010).

Reinvang (2003) bruker denne definisjonen på afasibehandling; *«Afasibehandling er alle tiltak som tar sikte på å bedre pasientens øyeblikkelige eller langsiktige muligheter for å fungere i en situasjon som stiller krav til språklig oppfattelse eller produksjon»* (1978, s. 99).

Videre sier Reinvang at hver enkelt afatiker må finne seg ulike strategier for å oppnå best

mulig kommunikasjon med omgivelsene sine. Ofte er afasien kommet for å bli, en kronisk tilstand man må leve med, derfor blir tilpasning i dagliglivet en nødvendighet. Hovedmålet med rehabiliteringen er at pasienten skal kunne leve et liv som ligger nærmest mulig opp til det livet han hadde før, eller til det livet han ville ha ført hvis han ikke hadde blitt syk. Dette gjelder yrkesmessig, sosialt og selvhjelpenhet i dagliglivet (Reinvang, 2003).

Som en reaksjon på den nevropsykologiske tenkningen oppsto den kognitive nevropsykologiske tradisjonen med mer fokus på modeller for normal språklig prosessering. Denne tenkningen er mer opptatt av hvor svikten ligger og hva som er intakt, enn hvor i hjernen skaden sitter. Med denne tenkningen ble fokuset flyttet fra gruppe til det enkelte individ. Både innenfor den nevropsykologiske og kognitive nevropsykologiske tenkningen vil afasirehabiliteringen ha en skadebasert tilnærming med fokus på selve språkvansken og hvordan reparere den (Thompson & Worrall, 2008). Denne tilnærmingen sies å ligge til grunn for kartleggingsbatterier som Verb- og setningstesten, Pyramide- og palmetesten og Psykolingvistisk kartlegging av språkprosessering hos afasirammede (Qvenild et al. 2010).

Innenfor den psykososiale tradisjonen som også kalles funksjonell modell, vektlegges den pragmatiske tenkningen med fokus på hvilke konsekvenser språkvansken har for en afasirammet til å kommunisere i en sosial sammenheng (Qvenild et al. 2010). Som Paphanasiou & Coppens (2017) sier spiller graden av sosial funksjon en vesentlig rolle for graden av livskvalitet. Innenfor denne tenkningen vil man se utover språkvansken og heller ha fokus på konsekvensene som afasien gir. Her vil tiltakene ta utgangspunkt i det sosiale aspektet rundt den afasirammedes liv (Thompson & Worrall, 2008), en tilpasning til en tilværelse med afasi.

På tross av tre ulike tilnærminger til afasirehabilitering er det viktig å poengtere at det imidlertid er en grunnleggende faglig enighet om at afasi er den primære språkvansken etter en ervervet skade i hjernen (Qvenild et al. 2010). Slik jeg ser det kan de ulike tilnærmingene ses på som et supplement til en helhetlig forståelse av afasi, fordi afasi involverer både sosiale, kognitive, pragmatiske og språklige utfordringer.

På bakgrunn av de ulike tilnærmingene er det mange definisjoner på afasi. De ulike definisjonene reflekterer de ulike teoretiske fundamentene og ideologiene. Det finnes derfor ingen konstant definisjon av afasi. Uavhengig av de ulike perspektivene er de fleste forskere blitt enige om noen felles elementer; afasi er et språkproblem som kan inkludere både de impressive og ekspressive komponentene, en multimodal vanske forårsaket av en dysfunksjon

i sentralnervesystemet (Papathanasiou & Coppens, 2017). Jeg vil i denne oppgaven støtte meg til Papathanasiou & Coppens sin definisjon på afasi;

Aphasia is an acquired selective impairment of language modalities and functions resulting from a focal brain lesion in the language- dominant hemisphere that effects the persons communicative and social functioning, quality of life, and the quality of life of his or her relatives and caregivers (Papathanasiou & Coppens, 2017, s. 4).

For noen år tilbake trodde man at hjernen var statisk hos voksne personer, og at den manglet evnen til å endre seg, slik at reparasjon ikke var mulig. Derfor har tidligere rehabilitering av nevrologiske tilstander blitt lavt prioritert og vært preget av pessimistiske holdninger (Dietrich, 2007). De siste tiårene har gitt ny kunnskap knyttet til hjernens plastisitet. «*Cerebral plastisitet er hjernens evne til å forandre seg som følge av erfaring og til å restituere seg etter skade eller sykdom. Dette omfatter både struktur og funksjon*» (Bjørnæs, 2008, s. 1081). Det viser seg at hjernen kan trenes, formes og tilpasses i takt med nye erfaringer. Etter et hjerneslag skjer det plastiske forandringer i hjernen som inkluderer nydanning av synapser, endring av funksjoner i eksisterende synapser, kortikal reorganisering og sannsynligvis også nydanning av nerveceller (Dietrich, 2007). Disse prosessene stimuleres av aktivitet (trening), og denne innsikten viser at hjernen har regenerative evner som åpner for nye perspektiver innen hjerneslagrehabilitering. Innenfor afasirehabilitering blir disse funnene interessante da vi vet at omtrent 25 % av de som får hjerneslag opplever afasi (Qvenild et al. 2010).

En relativ ny behandlingsmetode er Constraint Induced Språkterapi (CIST). Denne treningen foregår vanligvis i grupper, et intensivt språktreningsprogram som har til hensikt å forbedre talespråkproduksjonen hos afasirammede. Treningsprogrammet er basert på mengdetrening ved bruk av visuelle stimuli ved hjelp av bildekort, og for å stimulere talespråket benyttes visuelle hindre mellom de afasirammede. Hensikten er å utnytte hjernens plastisitet, i form av å trene opp hjernen til å lære på nytt (Kirmess, 2007).

Selve ideen om CIST kommer fra kunnskap om hjernens plastisitet, og stammer fra en metode innen fysio- og ergoterapien, constraint induced movement therapy, forkortet til CIMT (Kirmess, 2007). Hensikten med CIMT er at slagpasienter skal ta i bruk den delen av kroppen som ble skadet etter slaget. Dette for å unngå at man kun bruker den friske delen av kroppen, mens den skadde delen bare blir dårligere. Den lærte ikke-bruken kan overstyres ved å skape situasjoner for klienten, der klienten for eksempel må ta i bruk den skadde armen.

Den foreløpige forskningen på CIST har vært utprøving av metoden og dens effekt (Kirmess,

2015), og i 2001 gjennomførte Pulvermüller m. fl. en undersøkelse som viser til positive resultater for deltakerne der CI-prinsippene (Constraint induced-prinsipper fra fysioterapimetoden) ble overført til talespråket. Pulvermüller og hans kolleger var de første som overførte CI-prinsippene til talespråktrening, og som viste til at prinsippene kan overføres til taletrening ved afasirehabilitering (Pulvermüller, Neininger, Elbert, Rockstroh, Koebbel & Taub, 2001).

En annen behandlingsmetode som er sammenlignbar med CIST- metoden er støttet samtale for voksne med afasi (SSA). Dette er ingen ny metode, og den er først og fremst rettet mot afasirammedes samtalepartnere som familie, venner, helsepersonell osv. Metoden er utviklet ved Aphasia Institute i Toronto, Canada- et kommunalt senter for afasirehabilitering. En av de mest grunnleggende premissene for SSA er å trene kommunikasjonspartneren i å være mer effektiv i bruken av språket for å overføre informasjon uten å miste den positive interaksjonen (Berg, 2010) i (Lind et al. 2010). Det overordnede målet med SSA er at personer med afasi kan oppnå deltakelse i flest mulige situasjoner og få mulighet til å vise sin egen kompetanse gjennom den afasirammedes samtalepartner, som aktivt og bevisst skal vise at de vet hva den afasirammede sitter inne med av erfaringer og kunnskap som skjules av afasien (Berg, 2010). Det legges ikke bare vekt på utveksling av informasjon, men like viktig er fellesskapet som skapes i gruppen med hensikt å redusere isolasjon, tilbaketrekning og depresjon som følge av afasi. I tillegg til SSA får personer med afasi på dette senteret et tilbud om deltakelse i samtalegrupper med andre afasirammede. Den teoretiske bakgrunnen for SSA er Verdens helseorganisasjons (WHO) vektlegging av at alle mennesker har rett til deltakelse og medbestemmelse i eget liv og i samfunnet. Når en person har mistet noe av formidlingsevnen sin på grunn av afasi er det blitt en funksjonshemming, en afatiker vil derfor stille med et handikap. WHO (2001) har gjennom sin beskrivelse av helse (ICF, international Classification of Functioning, Disability and Health) poengtert at samfunnet må legge forholdene til rette for at funksjonshemmede skal kunne delta i størst mulig grad på lik linje med alle i samfunnet (Papathanasiou & Coppens, 2017).

I tilknytning til afasirehabiliteringen vil det være mest naturlig for en afatiker å starte med et individuelt opplegg der logopeden kartlegger språkvanskene og danner seg et bilde av livssituasjonen rundt den afasirammede. Etter en tid kan gruppeterapi bli et supplement til den individuelle behandlingen. Og videre ut i forløpet kan den individuelle treningen opphøre, mens gruppeterapien fortsetter (Berntsen og Røste, 2010).

1.4 Logopeden som samtaleleder

I lys av initiativ- og responsanalysen og basert på deltakelsesmønstre som kommer frem i språktreningsgruppen vil jeg foreslå at logopeden blir forstått som samtaleleder. Med det mener jeg at det er logopeden som innleder samtalen, organiserer hvem som skal ha ordet og avslutter samtalen. En samtaleleder i språktreningsgrupper må kunne balansere forholdet mellom å formidle og få til et godt samspill med deltakerne (Thomassen, 2003). Mishler (1984) anbefaler samtaleledere å gi fra seg kontroll ved å ta i bruk kommunikasjonsferdigheter som innebærer å ikke avbryte, lytte mer, introdusere spørsmål til deltakernes egne ord og hjelpe til slik at temaskiftene blir glidende (Thomassen, 2003). Med andre ord skal logopeden på den ene siden ha en litt tilbakelent holdning slik at deltakerne får den tiden de trenger, mens på den andre siden være bevisst sin rolle som organisator og tilrettelegger av fordelingen av hvem som har ordet.

I språktreningsgrupper kan de pragmatiske ferdighetene som å lytte til andre, vente på tur, ikke avbryte og å akseptere andre sine meninger være en av språktreningsgruppens hovedintensjoner (Berntsen & Røste, 2010). På bakgrunn av disse intensjonene bør logopeden legge til rette for en dynamikk i interaksjonen som øker afatikernes grad av deltakelse, samt at flest mulig deltar. Fokus på deltakermedvirkning og hverdagssamtalen bør være et ideal. Thomassen (2003) referer til Mishler (1984) som sier at; «*den gode samtalen vil basere seg på pasientens livsverden og bygge på deltakernes hverdagserfaringer og være rotfestet i en realitet basert på sunn fornuft*» (Thomassen, 2003, s. 83).

Den enkelte deltaker må få innflytelse både på hva som skal skje og hvordan det skal gjøres. Det handler om å bli spurt, lyttet til og akseptert for den man er (Bülow, 2012) i (Bülow, Persson, Thunqvist & Sandèn, 2012). Alle mennesker har i mer eller mindre grad behov for å bli sett og hørt. Opplevelse av å mestre, samt å føle at man betyr noe for andre er grunnleggende for alle mennesker (Kjellstrøm, 2012) i (Bülow et al. 2012). En annen forutsetning for læring er trygghet og forutsigbarhet. I utgangspunktet er alle deltakerne ansvarlige for at det skapes trygghet og harmoni i situasjonen, men det er logopeden som fagperson som har hovedansvaret for at dette blir en realitet. Det blir da viktig at denne personen har de nødvendige samtaleegenskapene som skal til (Kjellstrøm, 2012).

1.5 Formål og problemstilling

Mitt utgangspunkt er en interesse for trening med språklig samhandling i språkgrupper med afatikere, og formålet med studien er å få mer kunnskap om kommunikasjonen som foregår mellom afatikere i en språktreningsgruppe. Jeg ønsker særlig å undersøke hvordan samtalens deltakere veksler på å ta ordet og veksler på å ta initiativ til nye temaer.

Vi vet at afasi ofte rammer eldre mennesker, og i dagens samfunn med et godt helsetilbud og høy levealder blir det flere og flere eldre som trenger språktrening i forhold til afasi.

Afasigrupper kan ses på som en læringsarena for innøvelse og/eller vedlikeholdelse av språklige og kommunikative ferdigheter innenfor det å leve med afasi. Innenfor en slik gruppe kan man danne relasjoner og knytte kontakter med andre mennesker i samme situasjon. Hvis man i tillegg klarer å skape en trygg og åpen atmosfære i gruppen kan de afasirammede utveksle informasjon og erfaringer som de kan dra nytte av i sitt liv med afasi. I studien min veksler jeg på å trekke inn tidligere forskning fra Elman & Bernstein- Ellis (1999), Simmons-Mackie & Damico (2009) og Lanyon et al. (2018) som underbygger viktigheten av språktreningsgrupper med afatikere.

Ved å samle flere deltakere på samme tid får logopedene fristilt tid slik at hver enkelt afatiker kan få hyppigere treninger både i form av enetimer og/eller gruppetimer. Dette står i samsvar med anbefalingene fra helsedirektoratet (2017) om at den afasirammede bør få tilstrekkelig timer hos logoped, mer enn 5 timer i uken, og lenge nok.

I dagens situasjon med mangelfull logopeddekning i store deler av landet er ikke bare bruk av språktreningsgrupper ressursbesparende, men det har også en klinisk nytteverdi (Afasiforbundet i Norge, 2016/2017).

Tidligere forskning om bruk av språktreningsgrupper for afatikere har vist at dette har vært en språklig og kommunikativ gevinst, men ingen av studiene har undersøkt hvilke initiativ og respons afasirammede bruker i samspill med hverandre. Jeg mener derfor at min studie kan bli et fruktbart og nyttig materiale for både meg selv som fremtidig logoped og for logopeder generelt som jobber med afatikere i språktreningsgrupper. På bakgrunn av dette har jeg kommet frem til problemstillingen:

Hvilke initiativ og respons kommer til uttrykk i samspillet mellom afatikere i en språktreningsgruppe?

2.0 TEORI

I denne delen av oppgaven beskrives teori som er relevant i forhold til oppgavens tema og problemstilling. Først vil jeg si noe om hva som legges i et dialogisk kommunikasjonsperspektiv, for så å redegjøre for begrepene språklig kommunikasjon og perspektiv på språk og kontekst. Til slutt kommer en redegjørelse for initiativ og respons i samtaler.

2.1 Dialogisk kommunikasjonsperspektiv

Den mest åpenbare og allmenne betydningen av et dialogisk perspektiv er den språklige dialogen som finner sted i dagligdags tale mellom to eller flere parter (Linell, 2009). Linell beskriver to etymologiske betydninger av begrepet dialogisk. Begrepet dialog som substantiv er blitt en del av vår dagligtale og brukes ofte i betydningen av at «dia» er knyttet til betydningen to, i motsetning til «mono» i begrepet monolog (en) (Linell, 2009). Med referanse til det greske språket anvender Linell (2009) begrepet dialogisk til «dia» som en mer tvetydig betydning som blir brukt «gjennom», «via» eller «av» i ord, diskurs, tale, tanke, kunnskap eller teori. Begrepet dialogisk refererer altså ikke spesifikt til dyadisk interaksjon, men til meningsdannende aktiviteter som er formidlet gjennom språk, ord, tegn, symboler og/eller begreper. Dette perspektivet fremhever at vi eksisterer i forhold til andre mennesker og får betydning gjennom andre mennesker fordi vi er født med et dialogisk sinn og reflekteres av andres sinn (Linell, 2009). Vår eksistens som menneske blir til gjennom eksistensen av andre mennesker. Allerede som spedbarn vises evnen til turtakingsmønster med omsorgspersoner ved at man ser på hverandre, lytter til hverandre og snakker vekselvis med både bevegelser og vokaliseringer (Tetzchner, Feilberg, Hagtvedt, Martinsen, Mjaavatn, Simonsen & Smith, 2011). Selv om vi er født inn i verden med et dialogisk sinn er ikke de biologiske forutsetningene tilstrekkelige. Barnet må være i et miljø som stimulerer og fremmer utviklingen. Barnet må ha omsorgspersoner rundt seg som instinktivt innstiller seg på ansikt- til ansikt kontakt med den nyfødte og blikk- kontakten er en forutsetning for den videre kommunikasjonsutviklingen (Tetzchner et al. 2011). Linell (2009) presenterer dialogisme som et rammeverk som sier noe om hvordan vi alle tilegner oss kunnskap om verden og tillegger den mening. Det er også et rammeverk som framhever betydningen av interaksjon, kontekst og den andres rolle (Linell, 2009).

Dette kan ses i sammenheng med det Charon (2006) sier om at mennesket er en aktiv, tenkende, handlende, skapende og definerende aktør. Videre sier Charon (2006) at

menneskets evne til å bruke symboler, og til å definere og endre omgivelsene gjør at mennesket er helt unikt. Mennesket må forstås som et tenkende individ som er i en fortløpende i dialog/diskusjon med seg selv, samtidig som vi interagerer oss med andre. I kommunikasjon med andre tolker vi hele tiden, og vi tolker her og nå, og samtalen eller interaksjonen utvikler seg underveis. Hva slags kunnskap personen vi snakker med sitter inne med er viktig for den videre kommunikasjonen; «har vi samme mening om dette?», eller «har vi ulike synspunkter?» Hvordan vi oppfatter ting kommer an på hvem vi snakker med, og en vesentlig rolle er hva vi er for hverandre (Charon, 2006).

Det dialogiske kommunikasjonsperspektivet representerer det motsatte av monologiske teorier som man ser i såkalte lineære kommunikasjonsmodeller. I slike lineære kommunikasjonsmodeller vil hvert enkelt individ tenke uavhengig av andre, og konteksten betraktes først og fremst som «omgivelser», og ikke som et «her- og nå»- meningspotensiale (Linell, 2009). Med andre ord vil kommunikasjonen i den monologiske tilnærmingen oftest bestå av to ledd, et spørsmål og et svar, i motsetning til en dialogisk tilnærming der det vil foregå et kontinuerlig samarbeid av ytringer mellom to parter (Linell, 2009).

Ifølge Lind (2005a) i (Kristoffersen, Simonsen & Sveen, 2011) har den lineære kommunikasjonsmodellen svakheter. For det første sier den bare noe om den tekniske overføringen av et språklig uttrykk fra en person til en annen, og ikke hvilke mentale og sosiale prosesser som foregår når vi kommuniserer. For det andre sier modellen bare noe om en av deltakerne i kommunikasjon, avsenderen. Lind (2005a) mener at når vi er opptatt av språklig og mellommenneskelig kommunikasjon, er selve overføringen av uttrykket kanskje ikke det mest interessante, heller ikke bare en av deltakerne (Lind 2005a).

I motsetning til den lineære kommunikasjonsmodellen er Eide & Eide (2008) sin prosessuelle modell for kommunikasjon. Denne modellen er videreutviklet fra Gregory Bateson (1904-1980) sin relasjonelle kommunikasjonsteori som viser at vekslingen av signal foregår på forskjellige nivå, og at begge deltakerne samtidig påvirker og påvirkes av prosessen og av relasjonen seg imellom. Eide & Eide (2008) legger vekt på både de språklige og non-verbale uttrykkene. Det å kommunisere handler om mye mer enn bare å bruke talespråket, og ikke-språklige uttrykksformer sier gjerne noe om personens spontane reaksjoner, og er derfor en stor del av vår kommunikasjon. Dette kan være i form av blick, et nikk eller f.eks. en rynket panne (Eide & Eide, 2008). Videre beskriver Eide & Eide (2008) at det kreves minst en person som tar initiativ til en samtale og minst en person som gir respons, og som tar stilling

til og svarer på initiativet, altså er kommunikasjon en prosess og en dialog som bygger på initiativ og respons (Eide & Eide, 2008).

2.2 Språklig kommunikasjon

I mange sammenhenger blir språk og kommunikasjon brukt synonymt og knyttet sammen. Ifølge Linell (2009) er menneskers evne til å bruke språk individuelt, men språk i bruk er kommunikasjon.

Å kommunisere kommer fra det latinske ordet *«communicare»*; *«som betyr å dele eller gjøre felles. Slik ordet blir brukt i dagligtalen, kan enhver tilsiktet eller ikke- tilsiktet overføring av følelser, informasjon, holdninger osv. fra en person til en annen ses på som kommunikasjon»* (Tetzchner et al. 2011, s. 14).

Ifølge Lind (2005a) er det to mulige tolkninger av uttrykket; ”å gjøre noe felles”. Man kan gjøre noe i fellesskap, sammen med andre, eller man kan gjøre noe til felles viten. Begge betydningene er viktige i forståelse av hva kommunikasjon handler om (Lind, 2005a).

I teorien skilles det mellom språket som system og språket som bruk (Svennevig, 2018). Det finnes to grunnleggende tilnærminger for å forklare forholdet mellom språkssystem og språkbruk. Den formelle tilnærmingen regner språkssystemet som primært, og språkbruken som sekundært. Språkbruken «iscenesetter» med andre ord de distinksjonene som finnes i systemet. Denne tilnærmingen har røtter til Noam Chomsky (f. 1928) som har den sveitsiske lingvisten Ferdinand Seassure (f. 1857) som forgrunnsfigur (Svennevig, 2018). Både Seassure og Chomsky mente at språkbruken ikke hadde noe bidrag å gi til kunnskapen om språket som system. I denne teorien blir språkbruken betraktet som sekundær i forhold til systemet (Kristoffersen et al. 2011).

Som motvekt til den formelle tilnærmingen dukket det opp en gruppe teorier som kalles for funksjonelle språkteorier. En av disse teoriene ble utviklet av den engelske lingvisten Michael Halliday (f. 1925). Utgangspunktet for Halliday er at; språket både er og brukes som et meningsskapende system (Kristoffersen et al. 2011). Hvordan språket brukes i ulike situasjoner er den viktigste kilden til kunnskap om språket (Svennevig, 2018).

Svennevig (2018) forklarer språkssystem og språkbruk ut i fra to slags kompetanser, grammatisk kompetanse og kommunikativ kompetanse. Vår grammatiske kompetanse blir utviklet gjennom praktisk kommunikasjon i tidlig alder, og denne kompetansen viser seg i at vi velger ord fra et mentalt leksikon. Videre velges bøyningsordene som trengs, og ordene og setningene settes sammen etter de reglene som gjelder for vårt språk. Den kommunikative

kompetansen henger sammen med vår sosialisering i ulike roller i familien og i samfunnet, og den gjør oss i stand til å velge de språklige uttrykksmidlene som passer i gitte situasjoner (Svennevig, 2018).

Bloom & Lahey (1978) sin språkmodell i (Tetzchner et al. 2011) sier at språk kan defineres som et system av tilfeldige signaler som er felles for en gruppe mennesker. Språket avspeiler både kulturen som språket tilhører og oppfattelsen av verden som kulturen representerer.

Videre sier Bloom & Lahey (1978) at språk er sammensatt av hovedkomponentene innhold, form og bruk. De tre dimensjonene henger sammen, utvikles og brukes i et dynamisk samspill med hverandre. For å kunne et språk sier Bloom & Lahey (1978) at vi må ha kunnskap om hvordan disse språklige dimensjonene kan settes sammen og brukes (Tetzchner et al. 2011). Språkets form er det vi kan analysere ved hjelp av grammatiske regler, fonologi, morfologi og syntaks, mens språkets innhold har med semantikk, ordenes betydning og hvordan de blir brukt i kommunikasjon. Den tredje dimensjonen (bruk) omhandler anvendelse (pragmatikk) om hvordan språket brukes i samhandling med andre individ (Bloom & Lahey, 1978). Språket varierer mellom kulturer og er tilpasset generasjoner, ulike sosiale grupper og situasjoner. Innenfor de ulike gruppene finnes det et sett med regler for hvordan man bruker språket, hvordan man sier ting i ulike situasjoner, til hvem, på hvilken måte osv. (Cameron, 2001).

Hos en afatiker vil afasien utarte seg på ulike måter, og utfallet blir forskjellig ut ifra hvor stor skaden er, og hvor i hjernen skaden sitter. Hos noen rammer skaden i det fremre språkområdet, mens hos andre kan skaden ramme i det bakre språkområdet. Noen kan også oppleve skade i begge språkområdene. De enkelte komponentene i språkfunksjonen henger så nøye sammen at det blir vanskelig å finne rene utfall begrenset til bestemte språklige prestasjoner. Derfor finner man ikke rene utfallssymptomer, men heller ulike kliniske symptomer som kan kategoriseres under ulike språklige prestasjoner (Reinvang & Engvik, 1995). Med andre ord blir det store variasjoner mellom afasirammede, men man vil oppleve noen generelle likhetstrekk ettersom om skaden ligger i det fremre eller bakre språkområdet. I tillegg til utfordringer med språkets innhold (semantikk) og form (grammatikk) kan mange afatikere oppleve at språkvansken får konsekvenser for langt mer enn det rent språklige. For en afatiker kan det være vanskelig å vite hvordan språket brukes, hvordan det fungerer, og i ulike sammenhenger. En afasirammet kan lure på hva som passer seg å si til ulike tider, som f.eks. hvordan ber vi noen om en tjeneste, hvordan takker vi for maten, hvordan snakker vi til dem vi kjenner godt, og hvordan snakker vi til fremmede? (Lind, 2005a).

Språket er det viktigste hjelpemiddelet vi har i kommunikasjon, det er vår basis for relasjonsbygging. Vi er avhengige av å kommunisere språklig for å opprettholde sosial kontakt med andre mennesker rundt oss, og for å oppleve at vi er en del av samfunnet. For personer som ikke har noen språkvanske, er dette helt uproblematisk, men for afasirammede er ikke dette så enkelt (Corneliussen et al. 2014). I utgangspunktet har taleren en individuell kommunikatív intensjon med sin ytring, og samtalepartneren søker ytringen, men mottakeren har igjen sin individuelle forståelse av ytringen. Sammen skaper de en felles mening som er noe annet enn deres individuelle forståelser (Svennevig, 2018). Kommunikasjonen vil derfor ikke bare innebære kognitive prosesser hos individene (intensjoner og forståelse), men også sosiale prosesser mellom deltakerne i samhandling, deltakerne tilpasser seg hverandre for å etablere felles mening i samhandlingen (Svennevig, 2018).

I og med at ordet «kommunisere» betyr å dele eller gjøre noe felles, betyr dette at utfordringer innen kommunikasjon også er noe man eier sammen. Som Lind (2005a) sier at; hvis ikke kommunikasjonshandlingen vår stemmer overens med intensjonen blir det et felles ansvar, noe som vil si at alle samtaledeltakere har ansvar og autoritet i forhold til innholdet, og på den måten blir afasi en felles utfordring.

Kommunikasjon innebærer alltid samhandling, deltakerne må tilpasse seg hverandre og koordinere sine handlinger som del av en felles oppgave (Svennevig, 2018). Vi går inn i en interaksjon/samhandling med ulike meninger, forståelse og kunnskap. Vi har ulike ståsted, men sammen skaper man et felles rom der det utveksles nye erfaringer og informasjon, samt planlegging av videre fremdrift (Bülow et al. 2012). Som Tetzchner et al. (2011) sier kan dette sammenlignes med en glidelås. Glidelåsen fungerer ved at bidragene fra de to samtalepartnerne griper inn i hverandre og skaper en helhet.

Ifølge Svennevig (2018) krever språklig samhandling koordinering på flere plan. For det første må det veksles mellom det å være taler og lytter. Det handler ikke bare om talerens handlinger, men at den som blir snakket til også oppfatter talerens ytringer. Lytter må trekke slutninger om innholdet og identifisere språkhandlingene som utføres (Svennevig, 2018). For det andre benyttes ulike språklige og non- verbale tegn fra taleren på en slik måte at ytringen skal kunne bli identifisert av adressaten. Vi tar hensyn til samtalepartnerne våre, vi snakker tydelig for å bli oppfattet, og vi bruker ord som vi regner med at samtalepartneren har i sitt ordforråd. Til slutt vil lytteren trekke slutninger på grunnlag av hva han/hun mener taleren har intendert. Som taler må man beregne hva man kan ta for gitt, hva som må uttrykkes eksplisitt for at adressaten skal trekke de riktige slutningene (Kristoffersen et al. 2011). Igjen tilpasser

vi oss hverandre, vi etablerer en felles forståelse av den språklige samhandlingen. Vi har utført en kommunikativ handling, - «gjort noe felles», som Lind (2005a) sier.

For en person med afasi er det ikke alltid like lett å forstå hva samtalepartneren mener. En afatiker kan ha utfordringer med å skjønne alle ordene i setningen, eller han kan ha problemer med å skille ut hvilke ord som hører sammen. Utfordringen blir da å få med seg sammenhengen (Corneliussen et al. 2014). I tillegg kan afasien føre til at personen ikke har tilstrekkelige språklige ferdigheter til å føre en samtale, utveksle erfaringer eller gi uttrykk for sine behov (Corneliussen et al. 2014). Utfordringene kan resultere i at afatikere kvier seg for å gå inn i dialog med andre.

Sosiologen Erving Goffman (f. 1922- 1982) har beskrevet hvordan et sosialt «selv» skapes og opprettholdes i språklig samhandling. Goffman bruker termen «face» om dette sosiale selvet. Man er avhengig av andre for å få bekreftet sitt ansikt, og det sosiale «selvet» bygges opp i interaksjon med andre. Goffman sier at vi har et «ansikt utad» som vi forsøker å bygge opp og få anerkjennelse for av andre, altså at andre skal gi positiv oppmerksomhet og anerkjennelse til ens personlighet. Hvis det motsatte skjer, at vi ikke oppnår anerkjennelse «taper» vi ansikt (Scheuer, 2006) (Linell, 2009). Eksempler på handlinger som kan virke ansiktstruende er fordømmelse, kritikk, fornærmelser, motsigelser og latterliggjøring (Svennevig, Sandvik & Vagle, 1995).

Goffman snakker også om termen «open state of talk». Med denne termen mener Goffman at alle har rett til å ytre seg, men ikke plikt til å uttale seg. Ifølge Goffmann kan «open state of talk» observeres i situasjoner der det egentlig ikke forventes noe form for samtale, men at en av deltakerne i samtalen likevel holder samtalen i gang ved hjelp av småprat (Linell, 2009). Ifølge Linell og Korolija (1995) er ikke afatikere aktive talerne, men det viser seg at de kan inneha en mer støttende funksjon i samtalen. Afatikere kan initiere, men utfordringen ligger i utviklingen av samtalen. Forfatterne konkluderer med at afatikere kan engasjere seg i en fruktbar dialog ved å engasjere seg i samarbeid med andre (Linell & Korolija, 1995).

2.3 Perspektiv på språk og kontekst

Språk og kommunikasjon er alltid forankret i en kontekst. Kontekst er den sammenhengen kommunikasjonshandlingen foregår i, og konteksten endres og formes etter hvert som språkbruken endres (Lind, 2005a). Ifølge Wittgenstein (1994) kan ingen språklig størrelse opptre utenfor en kontekst; «*konteksten er der alltid, vi bruker alltid språk i en eller anden sammenheng*» (Scheuer, 2006 s.34).

Innenfor språkbruk blir konteksten påvirket av her- og nå- situasjoner (situasjonskontekst), samt rammene for hvordan man kan bruke språket i bestemte situasjoner (kulturkontekst) (Lind, 2005a). Situasjonskonteksten innebærer de omstendighetene som virker inn på hvordan man produserer og tolker ulike ytringer. Alle ytringer blir til i en her- og nå- situasjon, og enhver situasjon skjer innenfor rammene av en kultur. Hvordan man bruker språket utvikles over tid i alle kulturer, og derfor blir det kulturkonteksten som setter rammene for hvordan språket brukes i ulike situasjoner (Lind, 2005a).

Et individs språk og etiketter er formet av de miljøene vi omgås, vi blir formet etter reglene til den gruppen vi tilhører (Tetzchner et al. 2011). I alle grupper/miljøer er det et sett med meninger, forståelser, måter å si ting på, til hvem og på hvilken måte som er en del av gruppens reportoar. Hvordan vi oppfatter ulike situasjoner er avhengig av hvilken kontekst vi er i (Cameron, 2001). For å illustrere hva som menes med kontekst bruker Cameron (2001) begrepet «drugs». Innenfor ulike grupper har ordet «drugs» ulik meningsbetydning. I helsevesenet kan begrepet brukes som medisin, mens innen skolevesenet eller kriminalpolitikken brukes begrepet om ikke- legal bruk av stimulerende midler. Det blir derfor viktig at deltakerne snakker samme språk, at de anvender språket «rett» innenfor den gruppen samtalen foregår i (Cameron, 2001). Videre sier Cameron at vår generelle kunnskap spiller kanskje en likeså stor rolle for hvordan vi tolker ulike situasjoner som (kon)teksten i seg selv; «*Any given instance of language use is analysed as part of a whole social situation; more generally, ways of using and understanding language are analysed in relation to the wider culture in which they occur*» (Cameron, 2001, s. 53).

Kunnskap om hvilke muligheter og begrensninger ulike kontekster innebærer, hjelper oss til å kunne delta aktivt i ulike typer kommunikasjonssituasjoner. Det er trygt å kunne vite hva som forventes av oss (Lind, 2005a). Det vi gjør i kommunikasjon med andre er farget av våre erfaringer og holdninger. Derfor går vi inn i dialog/kommunikasjon med ulike rammer. Om vi utvider rammene underveis, eller om de settes på vent er avhengig av bagasjen som vi har med oss inn i kommunikasjonen. Vi går inn i samtaler med ulike forutsetninger og forventninger. I tillegg kan ulike referanserammer gjøre sitt til at vi oppfatter/tolker ting på ulike måter. Vi har også ulike idealer på hvordan vi skal opptre.

Å kommunisere med en afatiker kan være en krevende situasjon, da afatikerer stiller med en funksjonshemming (WHO, 2001). Afatikerens evner kan i større eller mindre grad bli maskerte av språkvanskene, og som samtalepartner er det viktig å huske at den du snakker

med er en voksen resonnerende person som sitter inne med mye kunnskap, erfaringer, interesser og meninger som han ønsker å dele med andre (Corneliussen et al. 2014).

Samtalen er en muntlig tekst som skapes fortløpende i samarbeid/dialog med andre. «*En samtale er en muntlig tekst skapt i et her- og nå- fellesskap av to eller flere deltakere som veksler på å gi språklige og ikke- språklige bidrag i løpet av samtaler som er strukturert i sekvenser*» (Lind, 2005b, s. 124) i (Kristoffersen et al. 2011). I en samtale kan det være flere kontekstaspekter, både omgivelsene utenfor samtalen og innenfor samtalen, og for å forstå en språklig ytring må vi kjenne til konteksten den er skapt i (Lind, 2005a).

Vi går inn i ulike samtaler med ulike forventninger, noen kan være formelle med bestemte formål (institusjonelle), mens andre samtaler kan være mer uformelle (private). Kontra private samtaler kan det i institusjonelle samtaler være strenge regler for hvem som skal si hva, og når man har ordet (Svennevig et al. 1995).

Ifølge Cameron (2001) er samtalen kontekstavhengig og det finnes lite regler for samtale i motsetning til det skriftlige språket. Fokuset i samtalen ligger i prosessen, mens den skriftlige teksten er mer produktfokusert (Svennevig et al. 1995).

I denne sammenheng vil jeg konsentrere meg om den naturlig forekommende samtalen, hverdagssamtalen. Samtalen brukes gjennom hele livet som et middel til å skape og utvikle sosiale handlinger, et verktøy i forhold til nærhet, distanse, likhet og makt (Lind, 2005b).

Allerede som spedbarn har vi medfødte reaksjonsmønstre som legger grunnlaget for samspillet med nærpåersoner (blikk- kontakt, preferanser for ansikt og stemme, imitasjon), og gjennom barneårene er hverdagssamtalen en arena der barnets oppfatninger om seg selv og omgivelsene formes (Tetzchner et al. 2011).

Samtaler består av mye mer enn ord og setninger, og for å få til en samtale må alle som deltar samarbeide. De fleste av oss utnytter flere måter å kommunisere på enn språket. Vi beveger oss, bruker ansiktsuttrykk, tegner og skriver. For at en språkhandling skal bli vellykket må deltakerne samhandle med hverandre, de må forhandle om en felles mening, de må lytte til hverandre og tilpasse seg hverandre (Lind, 2005b).

For å skape en samtale må det være minst to deltakere, og deltakerne må veksle på å komme med ulike bidrag. I de fleste tilfeller består bidragene av både språklige og ikke- språklige uttrykk (Lind, 2005b). En samtale starter når en av aktørene tar et initiativ gjennom å foreslå et utgangspunkt for en dialog, og når den andre aktøren svarer (gir respons) og eventuelt innfører noe nytt ved å ta et nytt initiativ, er samtalen i gang (Linell & Gustavsson, 1987).

2.4 Initiativ og responser i samtaler

Alle ytringer i en samtale inneholder til en viss grad både respons (en reaksjon på noe tidligere)- og initiativegenskaper (noe som bringer samtalen videre), men for å starte en samtale trenger vi deltakere som tar initiativ (Linell & Gustavsson, 1987).

Å ta initiativ gjøres ved å tilføre nye opplysninger eller stille spørsmål. Initiativtakeren oppfordrer andre til å ta ordet, og forhåpentligvis skapes en reaksjon fra lytteren som vil drive samtalen videre. Ved å ta ordet tolker man at samtalepartneren er ferdig med sin replikk (Svennevig, 2018). Et individs ytring eller replikk analyseres med utgangspunkt tilbake til forrige replikk, og replikkene i en samtale kan variere fra sterke til svake bidrag (Linell & Gustavsson, 1987).

Å gi respons er en mer passiv holdning, der man i langt mindre grad styrer samtalen.

«Responsdimensionen handler om att och hur repliker anknyter bakåt till och är styrda av föregående repliker i dialogen» (Linell og Gustavsson, 1987, s 42). Å gi respons er å reagere på en tidligere ytring, og dermed knytte an bakover. Responsen kan variere fra svært passiv, såkalt minimal respons til aktive responser der man kommer med tilbakemeldingsreplikker som fører noe nytt inn i samtalen. Når responsen er minimal gjør man ikke noe mer enn å svare på spørsmålet. Gjennom responsen viser lytteren hvordan han har forstått taleren/samtalepartneren (Svennevig, 2018).

Linell & Gustavsson (1987) sier at innholdet i aktørens initiativ og respons er det materialet som gjør at dialogen blir vevd sammen til en helhet, noe som vil si at for å oppnå god kontakt må deltakerne gi respons samtidig som de tar initiativ til å videreutvikle kontakten og dialogen (Eide & Eide, 2008).

Hvor sterke eller svake initiativene er kommer an på hvor stor grad de styrer den kommende responsen. Spørsmål kan sies å være sterke initiativer med krav om respons, og funksjonen til sterke initiativ blir nettopp å spørre om, kreve eller oppfordre til en respons (Linell & Gustavsson, 1987). I situasjoner der taleren ikke stiller spørsmål til lytteren, men for eksempel kommer med en påstand, en opplysning, et forslag eller en fortelling blir omtalt som et svakere initiativ fordi de gir mindre fremdrift i samtaler enn de sterke initiativene (Linell & Gustavsson, 1987). Et svakt initiativ vil si at taleren binger noe nytt inn i samtalen, men ikke krever respons (Svennevig et al. 1995).

Initiativer som ikke knytte direkte an på forrige replikk, kalles rene initiativer. Ifølge Svennevig et al. (1995) kan rene initiativer også være en respons. Det å ikke bygge videre markerer også noe.

Hvis initiativtakeren ikke er fornøyd med den reaksjonen han får, vil han vise dette ved å ta opp igjen initiativet. Med andre ord er det samtalepartneren som avgjør om responsen er adekvat. Responsen har derfor stor innvirkning på hvordan samtalen utspiller seg videre, og spiller med dette en betydelig rolle for om samtalen blir dialogisk eller ei (Linell & Gustavsson, 1987).

I en samtale er responsen adekvat hvis den fører til at initiativtakeren forlater sitt opprinnelige initiativ, og stiller et nytt spørsmål på bakgrunn av det opprinnelige initiativet. Det motsatte vil skje hvis f.eks. en samtalepartner svarer på et spørsmål fra initiativtaker, og initiativtaker kun svarer med et enstavellesord, før han igjen fortsetter i sitt eget spor uten å følge opp svaret blir det brudd på samtalen. Tar initiativtakeren derimot svaret med seg, og bygger videre på det i neste spørsmål, vil dette signalisere at responsen var adekvat. Samtalen vil da videreføres i samme retning (Linell & Gustavsson, 1987). I samtaler der initiativtaker fortsetter med det samme emnet, skyldes det at responsen ikke regnes som adekvat (godkjent, passende), og vi kaller dette for en inadekvat respons (Svennevig et al. 1995). Hvis man sier at responsen er partiell er den delvis tilstrekkelig (Linell & Gustavsson, 1987).

Når responsen ikke knytter an til foregående ytring, men er en reaksjon på en ytring tidligere i samtalen, kalles dette for en ikke- lokal respons, i motsetning til lokal respons som knytter an til forrige ytring. Replikker som ikke fører inn noe nytt utover det som ble ytret i forrige replikk, kalles for rene responser eller minimale responser (Svennevig et al. 1995). Minimale responser bringer ikke noe nytt inn, og et eksempel på dette kan være at samtalepartneren bare svarer ja på et spørsmål. En minimal respons svarer på et sterkt initiativ.

Noen ganger kan det være vanskelig å skille mellom minimale responser og det som kalles tilbakekoblingssignaler. Når den som lytter sier enkeltord som «ja», «riktig», og «akkurat», eller bruker ikke- språklige lyder som «hm», «he» kaller vi det for tilbakekoblingssignaler. Tilbakekoblingssignaler kan også være korte fraser som «sier du det», «ja det er sant» (Svennevig et al. 1995). Vi må derfor inn for å se på hva ytringen kommer som reaksjon på.

Linell & Gustavsson (1987) skiller mellom minimale responser og ekspanderende responser. Minimale responser kan igjen deles inn i to: ikke- verbale responser og minimale verbale responser. Ikke- verbale responser inkluderer «uppbeckingar» og de minimale verbale responsene er f.eks., «ja», «nei», «jeg vet ikke». Ekspanderende responser inneholder et eget initiativ, enten gjennom å innføre et innhold som går utover den minimale responsen fra samtalepartnerens foregående initiativ, eller gjennom oppfordring til en respons i sin tur (Linell & Gustavsson, 1987). Ifølge Norrby (2014) defineres oppbakkinger som småord der

deres funksjon er å signalisere,” vær så snill og fortsett” (continuers). Vanligvis er dette tomme innholdsord og uttrykk som hm, med mer, ja, nei (Norrby, 2014), mens Linell & Gustavsson (1987) mener at disse ”oppbakkingene” signaliserer at lytteren har hørt, forstått, og eventuelt akseptert og er enig i det som taleren sier (Linell og Gustavsson, 1987).

I situasjoner der man gjentar sitt eget poeng/ eller gir respons til egen ytring i stedet for å gi respons til samtalepartnern overkjøres samtalepartnern. Dette kalles for egenantydning (Svennevig et al. 1995).

I situasjoner der en replikk representerer et fokusskifte (begynner å snakke om noe som ikke har vært sentralt i samtalen tidligere) kalles for en ikke- fokal respons, i motsetning til fokal respons der man holder samme tema og samme fokus. I en ikke- fokal respons bringer man inn nytt tema ved for eksempel en metakommentar; «jasså, tar du den?». Dette vil si at samtalepartnern ikke svarer på spørsmålet, men bruker heller kommentarer som skifter fokus til et annet betydningsaspekt innenfor emnet (Svennevig et al. 1995) (Linell & Gustavsson, 1987).

3.0 VALG AV MATERIALE OG METODISKE OVERVEIELSER

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for mitt valg av lyd- og videoopptak og transkripsjon som metode. Utvalg- og utvalgsriterier som ligger til grunn for studien blir også beskrevet. Jeg begrunner valg som er benyttet ved innsamling, samt valg av analysens innfallsvinkler. Videre sier jeg noe om samtykkekompetanse og den praktiske gjennomføringen, før jeg reflekterer rundt de etiske betraktningene i tilknytning til studien. Kapitlet avsluttes med bruk av analyse med tanke på initiativ og respons i samtale.

3.1 Materialinnsamling

For å studere initiativ og respons i kommunikasjon mellom afatikere har jeg brukt samtaleanalyse med lyd- og videoopptak med etterfølgende transkripsjoner. Materialet består av en autentisk samtale mellom fire afatikere og en logoped som har vært deltakere i en språktreningsgruppe, i minst et år eller lengre ved et større læringscenter på Østlandet. Deltakerne har god kjennskap til hverandre, de er godt kjent med rammene rundt språktreningsgruppen og hvordan opplegget organiseres. I og med at studien går i dybden på et lite antall personer er dette å regne som en kvalitativ kasusstudie. Kvalitative metoder benyttes for å vite mer om det enkelte tilfellet eller kasus, og har derfor fokus på dybdestudie (Andersen, 1997). Begrepet «kasus» kommer fra det latinske «casus» og peker mot det enkelte tilfellet. Kasusstudier kan forklares med at; ett eller noen få tilfeller gjøres til gjenstand for inngående studier (Andersen, 1997).

Casestudiet som metode handler om å produsere kunnskap som kan ha overføringsverdi til andre lignende sammenhenger. Ifølge Bent Flyvbjerg (1991) i Femø Nielsen & Beck Nielsen (2013) er det flere argumenter for å bruke casestudier som forskningsmetode. Flyvbjerg (1991) mener at eksempelets makt er undervurdert, og at casestudier nettopp kan være et supplement eller ha en overføringsverdi til andre metoder. Med dette menes at kunnskaper, innsikt og ferdigheter som er tilegnet gjennom metoden kan anvendes og komme til nytte på andre områder enn det opprinnelige.

Videre sier Flyvbjerg (1991) at den tette kontakten med virkeligheten som casestudier innebærer kan skape en avansert forståelse, et dypdykk som kan avdekke små detaljer som kan bli viktige i en større sammenheng. I tillegg er casestudier et resultat i seg selv fra den virkelige verden som leseren kan kjenne seg igjen i (Flyvbjerg, 1991). Studien i dette tilfellet er en analyse av hvordan afatikere i en språktreningsgruppe veksler mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre.

3.2 Lyd- og videoopptak som empiri

Tradisjonelt er intervju og observasjon de metodene som har blitt forbundet med kvalitativ forskning, men analyser av lyd- og videoopptak hvor forskeren ikke har vært tilstede er også fremhevet som en kvalitativ undersøkelse (Thagaard, 2013). Fordelen med lyd- og videoopptak er at materialet blir bevart så lenge jeg som forsker har behov for det. I motsetning til notater underveis som (med stor sannsynlighet) ville blitt redusert fordi det er umulig å skrive ned alt. Opptaket gir mulighet til å fryse interaksjonen og dermed få øye på viktige detaljer i samtalen (Cameron, 2001). Lydopptaket utgjør hovedmaterialet i studien, men for å kvalitetssikre hvem som snakket, og til hvem ble det brukt videoopptak i tillegg. På denne måten fikk jeg muligheten til både å se og høre deltakernes replikker.

Ved bruk av video kunne jeg se deltakernes kroppsorientering og hvem ytringene var adressert til (Cameron, 2001). Jeg kunne se gester og hvem som ga minimale responser og tilbakekoblingssignaler. Ansiktsuttrykk og kroppsspråk som et lite nikk med hodet eller en liten håndbevegelse kan også være nok til å uttrykke; «jeg lytter, kom igjen, fortsett». Dette kan stimulere samtalepartneren til å gå videre på måter som er mindre pressende enn verbale oppfordringer (Eide & Eide, 2008).

Det ble gjennomført kun ett lyd- og videoopptak, og opptaket hadde en varighet på ca. 1. time. Organiseringen av opptaket skulle ikke forstyrre opplegget i gruppen, og jeg satte derfor på opptaket før språktreningen startet. Opptaket ble gjort på grupperommet der språktreningen ellers foregår. Logopeden og de fire deltakerne satt rundt et gruppebord. Det ble brukt et Panasonic kamera og en Olympus lydopptaker. Kameraet ble plassert i passelig høyde slik at blick, ansiktsuttrykk og kroppsorientering ble godt synlig hos deltakerne. Lydopptakeren ble plassert midt på gruppebordet da den var såpass liten at den ikke ble til sjenanse om den lå midt på bordet. Jeg fikk med dette en optimal gjengivelse av lyd på grunn av god plassering. Lyd- og videoopptak gir rike muligheter til å analysere initiativ og respons i detalj, og mitt valg støttes i det Femø Nielsen & Beck Nielsen (2013) sier om single case analysis eller enkeltforekomstanalyse. Ved å velge en enkeltforekomstanalyse får man muligheten til å dybdeanalysere en sekvens eller en samtale for å få innblikk i et bestemt fenomen i en interaksjon. Femø Nielsen & Beck Nielsen (2013) sier at det er tre grunnleggende arbeidsmetoder innenfor samtaleanalyse (CA); eksempelsamlinger, kvantitative analyser og enkeltforekomstanalyser, og enkeltforekomstanalyse er den metoden som er minst ressurskrevende av disse tre. Metoden er også brukt i større forskningsprosjekter der flere

enkeltforekomstanalyser er samlet inn for å studere ulike mønstre og mekanismer ved et bestemt fenomen (Femø Nielsen & Beck Nielsen, 2013).

Lyd- og videoopptak ble foretatt uten at jeg var tilstede. Silverman (2011, sitert i Thagaard, 2013) fremhever fordelene ved å analysere opptak av hva han betegner som en «naturlig forekommende data», som kan være samtaler som har funnet sted uten at forsker har vært tilstede. Ved å ikke være tilstede vil man redusere forskerens mulighet til å gripe inn i situasjonen. Datamaterialet etableres uavhengig av forskerens medvirkning og blir med dette ikke preget av forskerens nærvær (Thagaard, 2013).

3.3 Utvalg og utvalgsriterier i valg av afatikere

Afatikerne som inngår i denne studien kommer til læringscenteret for å trene på språklig samhandling i språktreningsgruppe enten en gang pr. uke eller annenhver uke. Formålet med språktreningen er hverdagslig kommunikasjon, samt vedlikeholdelse av nåværende kommunikasjonsferdigheter.

Deltakerne ble rekruttert gjennom en logoped som jobber ved læringscenteret. Alle afatikerne hadde vært med i språktreningsgruppen ved læringscenteret i minst 1 år eller lengre.

Afatikerne var kommet over den akutte fasen i sykdomsforløpet og var inne i den fortsatte rehabiliteringsfasen. Alle afatikerne, unntatt en har tidligere gjennomgått en språklig rehabilitering med enetimer sammen med logoped, og var på dette tidspunktet vurdert til at gruppeterapi var den rehabiliteringen som var funksjonell og best tilpasset for hver enkelt. Afatikerne som ikke har hatt enetimer har derimot hatt flere gruppetimer enn de 3 andre afatikerne.

Ramsfjell (2017) vektla sin studie om afasi og reparasjonsstrategier følgende kriterier for utvelgelse av deltakere; 1) skal ha afasi, 2) skal kunne delta i en samtale, 3) bør ikke ha alvorlig grad av talepraksi. I og med at studien handler om afasi og språktreningsgrupper er den sammenlignbar med Ramsfjell sin studie, og jeg vil derfor benytte meg av de samme kriteriene, bortsett fra at jeg tilfører (i det første kriteriet) at deltakerne skal være kommet i rehabiliteringsfasen, og at alle afatikerne i studien har hatt afasidiagnose i minst 1 år. Det andre kriteriet er at deltakerne må kunne delta i en samtale. Å kunne delta i en samtale er en forutsetning for å kunne se på hvilke initiativ og respons som kommer til uttrykk mellom de afasirammede. Bakgrunnen for det tredje kriteriet er at deltakerne ikke bør ha en alvorlig grad av talepraksi, fordi denne tilleggsvansken skaper vanskeligheter med å utføre talebevegelser

raskt og i riktig rekkefølge (Qvenild et al. 2010), noe som kan skape unødvendige misforståelser eller feilkilder når det kommer til studiens analyse.

På bakgrunn av disse gitte kriteriene fikk logopeden i språktreningsgruppen oppgaven med å finne aktuelle deltakere til studien. Afatikerne som fikk spørsmål om deltakelse ble informert om hva studien handlet om og at de kunne trekke seg underveis selv om de hadde sagt ja til deltakelse. Etter at all nødvendig informasjon var gitt måtte deltakerne skrive under på en samtykkeerklæring, se vedlegg. For å kunne skrive under på en samtykkeerklæring må personene være samtykkekompetente, de må vite hva de sier ja til. Som nevnt ovenfor befant alle afatikerne seg i rehabiliteringsfasen og ble etter etiske overveielser fra logopeden vurdert som samtykkekompetente. Det hadde vært en større risiko hvis afatikerne hadde vært i den akutte fasen, en tilstand med sjokk, angst og fortvilelse som kunne redusert personens beslutningskompetanse (Helsedirektoratet, 2017).

Jeg vil nå presentere afatikerne i min studie. Av hensyn til anonymitet er personenes navn erstattet med fiktive personnavn for at det ikke skal være mulig å gjenkjenne hvem personene er.

Mari er i midten av 70- årene. Hun har hatt afasi i 3 år. Årsaken til afasien er hjerneslag. Mari har ikke- flytende tale med både impulsive og ekspressive vansker. De største utfordringene er ordleting, benevning, ordmobilisering, og hun perseverer en del. I tillegg har hun lite innholdsord, derav utfordringer med å konstruere presise formuleringer, samt vansker med å skrive.

Siv er i midten av 70- årene. Hun har hatt afasi i 21 år. Årsaken til afasien er hjerneslag. Hun har i etterkant av slaget opplevd plutselige språkforstyrrelser som har vært vanskelige å forklare ut ifra nevrologiske undersøkelser. Siv har utfordringer med oppbyggingen av fraser og setninger (syntaks) og språket viser brudd i taleflyten, ordletingsvansker og ordmobiliseringsvansker. I tillegg har hun vansker med språkforståelse, dysartri og noe utydelig tale.

Even er i slutten av 70- årene. Han har hatt afasi i 5 år. Årsaken til afasien er hjerneslag. Even har anomisk afasi og middels vansker med ordleting, benevning og ordmobilisering. Talen er flytende med en del småsnakk samtidig som han står fast på innholdsord. Bruker ofte omskrivninger. Vansker med avkoding og lesing.

Geir er i tidlig 80- årene. Har hatt afasi i 1 år. Årsaken til afasien er hjerneslag med påfølgende dysartri. Geir har lett afasi med noe ordleting. Geir har dysartri som tilleggsvanske og facialispause venstre side. Noe sløv tale. Språkforståelse, lesing og skrijving er adekvat.

3.4 Formålet med transkripsjon

Når lyd- og videopptaket var gjennomført transkriberte jeg lydopptaket fra muntlig til skriftlig form. Jeg transkriberte for å gjøre samtalen mellom afatikerne mer tilgjengelig for analyse. 12 ulike samtalesekvenser valgt ut ifra hverdagslige temaer ble transkribert. I transkriberingsprosessen er det viktig å få med «alt» for å finne frem til mønstre og strategier i samtalen. Derfor må alle ord, avbrutte ord, nølelyder, pauser og ikke- språklige bidrag være med (Lind, 2005c).

Underveis ble det viktig for meg å balansere et rikholdig sett av eksempler opp mot anonymiseringshensynet slik at deltakerne ikke ble eksponert for mye, da dette kunne true anonymiseringen.

Ved å strukturere materialet i tekstform ble det lettere å få oversikt (Kvale & Brinkmann, 2015). Lydopptaket var det primære og transkripsjonen ble et hjelpemiddel for at analysen skulle bli så pålitelig som mulig. Ifølge Cameron (2001) vil nedskrevet tekst gjøre det lettere for forskeren å bevege seg frem og tilbake i en samtale for å få oversikt. Transkripsjonen blir en gjengivelse av opptaket som kan hjelpe forskeren til å analysere detaljene og bli mer oppmerksom på de lingvistiske strukturene (Cameron, 2001).

Jeg valgte å bruke Du Bois transkripsjonsnøkkel, se vedlegg. Nøkkelens versjon er en forenklet utgave av den ordinære transkripsjonsnøkkel og tilpasset oppgavens analyseformål. For å gjøre transkripsjonen så tydelig og lesbar som mulig er det brukt mest mulig vanlig ortografi, men med standardisert østnorsk for å anonymisere lokale dialektuttrykk.

I og med at transkripsjonen skulle brukes til en mer detaljert språklig analyse innenfor fenomenene initiativ og respons i en språktreningsgruppe med afatikere var det også viktig å få med alle enstavelsesord som «ja», «eh»- er og «hm»- er osv. Disse elementene viser til et aktivt engasjement og signaliserer at taleren bare kan fortsette med sin tur (Norrby, 2014). I tillegg påpeker Linell & Gustavsson (1987) at disse småordene signaliserer at budskapet er hørt, forstått og eventuelt akseptert.

3.4.1 Kriterier for valg av samtalesekvenser

I og med at formålet med studien var å få kunnskap om hvordan afatikerne veksler mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre ble det ene kriteriet at materialet skulle inneholde flere samtalesekvenser som inneholdt flest replikker fra afatikerne, og ikke logopeden. Det var deltakerstrukturen blant afatikerne jeg ønsket å se på, ikke hvordan logopeden strukturerte opplegget sitt.

Da lyd- og videoopptaket var gjennomført var jeg spent på hva jeg kunne få ut av materialet. Jeg satte meg ned for å nærlese og studere materialet, og gjennom prosessen med lytting og transkripsjon ble jeg oppmerksom på at deltakelsesstrukturen endret karakter når språkopplæringen gikk fra en implisitt til en mer eksplisitt innramming med et mer klart og tydelig formulert formål. Jeg observerte raskt en forandring med tanke på afatikernes deltakelsesstruktur idet samtalen gikk fra å være en gruppesamtale der afatikerne selv lanserte samtaletemaene til den delen hvor logopeden lanserte samtaletema. Afatikerne initierte hyppigere til initiativ i den delen av samtalen hvor tema kunne velges fritt, derfor anså jeg det som en fordel å ha med sekvenser hvor henholdsvis afatikerne og logopeden rammet inn tema for samtalen. Det andre kriteriet ble derfor klart underveis i prosessen, at analysen skulle bestå av både samtalesekvenser med tematisk innramming av afatikerne selv og tematisk innramming av logopeden.

3.5 Ethiske betraktninger

En studie av afatikere i språktreningsgruppe inkluderer sårbare mennesker som studieobjekter, og derfor må en del etiske problemstillinger drøftes. Prosjektet mitt forutsatte behandling av personopplysninger, og falt derfor inn under personopplysningsloven. Bruk av lyd- og videoopptak gjorde at afatikerne som var med i studien ble personidentifiserbare, og derfor ble prosjektet meldt inn til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste). Det er full anonymisering av innsamlede data, noe som vil si at andre som leser undersøkelsen ikke skal kunne gjenkjenne personene som har gitt opplysningene (Thagaard, 2013).

I tillegg til godkjenning fra NSD ble det utarbeidet en forespørsel til afatikerne om deltakelse i forskningsprosjektet. De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH) definerer prinsippet om informert samtykke slik; *«som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem»*

(Thagaard, 2013, s. 26). Samtykke fra deltakerne ble utarbeidet i forkant av studien, se vedlegg. Som tidligere nevnt må personer som skriver under på en samtykkeerklæring være samtykkekompetente, og etter etiske overveielser fra logopeden ble deltakerne i studien erklært samtykkekompetente.

Videre inneholdt forespørselen hva prosjektet handlet om, bakgrunn for prosjektet, fremgangsmåter og formål for prosjektet, og hvorfor personen ble forespurt om å delta. Informasjonsskrivet inneholdt også hva studien ville innebære for den enkelte deltaker, og at lyd- og videoopptaket ville bli slettet i etterkant av transkripsjonen. Som NESH sier er det også nødvendig å informere om at deltakelse er basert på frivillighet, og det ble derfor informert om at deltakerne hadde anledning til å trekke seg ut på ethvert stadium i prosessen (Thagaard, 2013).

3.6 Analyse av initiativ og respons i samtale

Linell & Gustavsson (1987) sin initiativ- og responsmodell er utviklet for analyse av dialogsamspill på replikknivå. Forfatterne sammenligner dialogen med et kommunikativt spill der to eller flere parter påvirker hverandre. Videre sier forfatterne at dette kommunikative spillet har regelmessige trekk som innebærer at partene har felles kontroll over samtalerommet, samtidig som alle partene fortløpende påvirker det som skjer videre i dialogen (Linell & Gustavsson, 1987).

Initiativ- og responsmodellen er inspirert av Conversation Analysis (CA) eller samtaleanalyse som metode. CA har sitt utspring fra etnometodologien. Etno betyr folk og metodologi betyr metode, altså folkets metode. Harold Garfinkel er opphavsmannen til etnometodologien (Scheuer, 2006). Etnometodologien er en mikrososiologisk retning med fokus på hvordan folk håndterer hverdagslige situasjoner, om hvilke metoder mennesker bruker for å forstå verden, hvordan de organiserer seg og hvordan de skaper sosial sammenheng gjennom handlinger på mikronivå (Norrby, 2014).

I studier av samtaler fokuserer man på samtalens sekvens og struktur, man studerer «snakk- i- samhandling». Utgangspunktet er at samtaler er en felles aktivitet der mennesker vanligvis skifter på å snakke, og der det oppstår regelmessige mønstre gjennom det aktørene gjør (Norrby, 2014). Eksempler på spørsmål kan være; «hvordan foregår bytte av taler?», «hvor forekommer det vanligvis pauser?», og «hvilken betydning har de i interaksjonen?», «hvordan turer «buntes» sammen på ulike måter?», og «hva skjer når det oppstår misforståelser i samtaler?» Dette er en induktiv metode som vil si at forskeren starter uten noen

forhåndsantagelser om aktørenes bakgrunnskunnskap. Forskeren leter etter hva aktørene selv velger å gjøre for hverandre gjennom blant annet turtaking. Forskeren skal ikke påføre sin egen forståelse av hva som foregår, men basere sin analyse på det som faktisk forekommer i samtalene (Scheuer, 2006).

En av pionerene bak CA som metode er Harvey Sacks. Hovedmålet for CA er å finne de regler og kategorier som er relevante for deltakerne selv i interaksjonsprosessen. I tillegg til å registrere samtalens regelmessigheter er det viktig å se på hva slags metoder deltakerne bruker for å koordinere sine handlinger og gjøre seg forstått (Svennevig et al. 1995). Selve samtalen er objektet og alt som deltakerne selv opplever som relevant burde (ideelt sett) registreres (Scheuer, 2006). Sacks benevner alle språklige uttrykk som selvrettelser, lydforlengelser, latter m.m som viktige detaljer. Dette er talens smådetaljer som kan virke umulig å fange opp uten hjelp av tekniske hjelpemidler. Teknologiske hjelpemidler som lyd- og videoopptak blir derfor en nødvendighet for å fange opp detaljene som er viktige for samtalens totale medium (Scheuer, 2006).

Harvey Sacks har vært elev av Erving Goffman, en annen foregangsfigur innen sosiologien. Goffmann var opptatt av hvordan mennesker skaper orden, og han kom tidlig inn på banen med fokus på hvordan mennesker investerer følelsesmessig i interaksjoner i forhold til prestisje, respekt og identitet. Det er følelsen av sosial respekt og risikoen for tap av nettopp det samme som motiverer mennesker til å oppføre seg systematisk (Scheuer, 2006). Som tidligere nevnt i teorikapitlet stammer termen «face» fra det Goffmann sier om det sosiale selvet som forklares ut ifra at vi har et «ansikt utad» som vi forsøker å bygge opp og få anerkjennelse for av andre. Hvis vi derimot ikke oppnår anerkjennelse «taper» vi ansikt. Med andre ord er det følelsen av sosial respekt og risikoen for tap av disse aspektene som motiverer mennesker til å oppføre seg systematisk i interaksjoner (Scheuer, 2006).

Samtaleanalyse er en metode for å undersøke hva som faktisk skjer i kommunikasjon, og med utgangspunkt fra en reell samtalesituasjon hvor eksempelvis deltakerne har en språkvanske (Lind, 2005c). I min studie ble dette gjort ved å ta et lyd- og videoopptak av en autentisk samtale mellom afatikere i en språktreningsgruppesituasjon. Samtaleanalyse er en metode for å forstå, analysere og forklare hva som skjer i samhandlingen mellom afatikerne. Deltakerne i samtalen vil fortløpende fortolke hverandres replikker og gi hverandre ulike responser.

Fokuset i studien er hvordan deltakerne koordinerer sine handlinger og etablerer språklig samhandling ved å se på hvordan det veksles mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre (hvem er det som bringer inn nye tema, hvem er det som avslutter tema, hvordan

responderer afatikerne på hverandre, men også på logopedens initiativ (Svennevig et al. 1995) (Femø Nielsen & Beck Nielsen, 2013).

4.0 HVORDAN DELTAKERNE VEKSLER MELLOM Å TA INITIATIV OG GI RESPONS I SAMTALE MED HVERANDRE

I dette kapitlet skal jeg presentere utvalgte eksempler fra mitt lyd- og videoopptak der jeg undersøker hva slags initiativ som kommer til uttrykk, og hvordan deltakerne responderer på hverandre. Initiativet som ligger til grunn for studien er at alle ytringer i en samtale inneholder til en viss grad både respons- og initiativegenskaper (Linell & Gustavsson, 1987).

Presentasjonen er en beskrivelse av hva som faktisk kommer til uttrykk i samtale mellom afatikere i en språktreningsgruppe. Det er viktig å presisere at jeg ikke forsøker å si noe om hva jeg tror afatikernes faktiske tanker og hensikter er, da jeg ikke har noen forutsetninger for å si noe om hva de tenker.

Min presentasjon er inndelt i de 3 samtalesekvensene; tematisk innramming av afatikerne, tematisk innramming av logopeden og avslutning av samtalen.

Samtaleturene/replikkene er markert med hvert sitt turnummer; 01, 02, 03 osv. Etter hver samtaleturn har jeg valgt å markere hvem som sier hva ved å bruke første initialen i fornavnet til deltakerne; Even (E), Mari (M), Siv (S), Geir (G) og logopeden (L).

Doble parenteser (()) markerer beskrivelser av mine observasjoner, mens enkle firkantbraketter [] markerer beskrivelser av overlappende tale ved at lytterens respons er plassert i den påfølgende linja. Krøllalfa @ markerer beskrivelser av latterstavelser, desto flere @, desto flere latterstavelser. Enkle parenteser med x (xxxxxx) markerer uforståelig tale og doble parenteser med ... ((...)) markerer lengre pauser.

4.1 Tematisk innramming av afatikerne

Eksemplene her er tatt fra situasjoner der temaene er definert av afatikerne selv, og initiativ til temaene, samt videreutvikling av temaene er initiert av deltakerne. I prinsippet er det fri lansering av tema og samtalen har karakter av å være en gruppesamtale der selve språkopplæringen blir sekundær.

4.1.1 «... Ja, jeg vet jeg har hår»

Initiativ til tema: Deltakerne Mari, Geir, Even og Siv har satt seg rundt gruppebordet.

Logopeden sitter i forkant av alle deltakerne. Even har vært hos frisøren, og får kommentarer

fra de andre gruppe-medlemmene om at han har klippet håret siden sist de møtte i språktreningsgruppa. Alle deltakerne er med i samtalen.

Eksempel 1, tid: 00m:11s- 00m:29s

01. E: Hadde til frisøren her om dagen [og da sa'n at det begynte lissom å å bli litt tynt her] ((tar seg til håret))
02. M: Å neimen, er så fin att [ser at, er så fin att]
03. G: Ja
04. L: Nei, du har nå bra med hår [du gitt]
05. M: [Du har da hår]
06. G: Ja
07. E: Ja, jeg vet jeg har hår ((tar seg til håret)), men eh eh
08. Alle: [@@@@@@]
10. S: Ja ja

For å starte en samtale trengs deltakere som tar initiativ. Ifølge Linell & Gustavsson (1987) vil det å ta initiativ til en samtale være et forsøk på å bestemme eller påvirke den påfølgende samtalen. I dette første eksempelet er det Even som lanserer temaet ved hjelp av et svakt initiativ, da han starter samtalen ved å fortelle at han har vært hos frisøren. Ifølge Svennevig et al. (1995) betyr det å ta initiativ i samtalen å drive den fremover, og det skiller mellom sterke og svake initiativ. Hvor sterke eller svake initiativene er kommer an på hvor stor grad de styrer den kommende responsen. Spørsmål kan sies å være sterke initiativer med krav om respons, og funksjonen til sterke initiativ blir nettopp å spørre om, kreve eller oppfordre til en respons (Linell & Gustavsson, 1987). I dette tilfellet oppfordrer ikke Even noen andre til å ta ordet, men han tar et svakt initiativ ved å fortelle de andre at han har vært hos frisøren. I situasjoner der taleren ikke stiller spørsmål til lytteren, men for eksempel kommer med en påstand, en opplysning, et forslag eller en fortelling blir omtalt som et svakere initiativ fordi de gir mindre fremdrift i samtaler enn de sterke initiativene (Linell & Gustavsson, 1987). Hvis Even derimot hadde oppfordret de andre deltakerne til å ta ordet, hadde han lansert temaet ved hjelp av et sterkt initiativ (Svennevig et al. 1995) (Linell & Gustavsson, 1987).

Graden av respons er varierende. Som vi ser i tur 02 er Mari rask med sin respons. Først overlapper hun Even med [ser at, er så fin at], for så å komme med den minimale responsen; «Å neimen, er så fin att» I denne ytringen gir ikke Mari bare respons, men hun kommenterer ytterligere at Even er fin på håret. Med sitt tilbakekoblingssignal «ja» signaliserer Geir

enighet, og at Even kan fortsette. Det kan være vanskelig å skille mellom en minimal respons og et tilbakekoblingssignal, og ifølge Svennevig et al. (1995) er det konteksten som avgjør om taleren tar ordet for å bekrefte noe den andre sier (minimal respons) eller om det er et tilbakekoblingssignal der taleren viser forståelse, enighet eller signaliserer at den andre kan fortsette. I tur 04 bekrefter logopeden at Even fortsatt har bra med hår og Mari kommenterer og bekrefter med overlapping det logopeden sier; [du har da hår]. Geir kommer så med responsen; «ja» som er en bekreftelse på at Even har hår, før Even selv bekrefter i tur 07 at han fortsatt har hår. Denne replikken til Even skaper latter hos de andre gruppemedlemmene. Latteren kan være en høflighetsstrategi fra de andre gruppemedlemmene for at Even ikke skal tape ansikt. Ifølge Goffman «taper vi ansikt» når vi mister respekt hos mennesker som vi tidligere har oppnådd anerkjennelse fra (Scheuer, 2006) (Linell, 2009). Generelt i sosial samhandling er vi innstilt på å bevare både vårt eget og andres ansikt. I dette tilfellet tolkes latteren som en respons på at Even kun hadde en latterfremkallende replikk. Etter latterseansen kommer Siv (i tur 10) inn i samtalen med responsen; «ja ja». Siv fører ikke noe nytt inn i samtalen, og dette tilbakekoblingssignalet kan tolkes som at hun er enig i at Even har hår, og at han ikke skal høre på frisøren som sier at han begynner å bli litt tynn i håret. Ifølge Svennevig (2018) kan også det å uttrykke enighet og vise at man har ting til felles være en ansiktsbevarende strategi.

4.1.2 «... Hva heter det nedi der da?»

Fortsettelse av initiativ til tema: Mellom tur 11 og 70 fortsetter deltakerne å snakke om arvelighet og hår, og temaet videreutvikles da 2 av deltakerne blir klar over at de bruker samme frisør. Deltakerne begynner nå å snakke om den geografiske plasseringen av frisørsalongen.

Eksempel 2, tid: 03m:34s.- 03m:55s

71. E: Hva heter det nedi der da?
72. M: Det heter ved, eh, ja, husker ikke. Men, jeg husker ho fra før, har bodd på, bor på ((stedsnavn)) ((peker i retning der hun bor))
73. S: Å ja ((blikket rettet mot Even))
74. E: Nesten rett nedenfor bensinstasjonen borti der ((peker oppover))
75. M: Ja, stemmer det
76. L: Ja, nettopp

Som i det første eksempelet er det Even som innleder sekvensen med det direkte spørsmålet; «hva heter det nedi der da?», som er et sterkt initiativ som krever et svar. Svennevig et al. (1995) sier at hvor sterke eller svake initiativene er kommer an på hvor stor grad de styrer den kommende responsen. Et spørsmål som blir stilt så direkte som i dette tilfellet stiller krav om respons, og ifølge Linell & Gustavsson (1987) kalles da dette for et sterkt initiativ. Grammatisk sett er ikke initiativet til Even utformet som spørsmål, men spørsmålet kan virke ganske truende hvis ikke noen kommenterer det. I dette tilfellet kan ingen respons ses på som ansiktstruende. I andre situasjoner der spørsmålene er grammatisk korrekte kan funksjonen være et svakt initiativ. I praksis må man inn å se på hele konteksten for å finne ut om det er et svakt eller sterkt initiativ. Det er Mari i tur 72 som gir den første responsen, hun reformulerer og nøler, og tar i bruk gestikulering. Siv svarer i tur 73 på det sterke initiativet til Even med den minimale responsen; «å ja». Med dette fører ikke Siv noe nytt inn i samtalen utover det som ble ytret i forrige replikk, derfor kan dette også kalles en ren respons- en replikk som ikke fører noe nytt utover det som ble ytret i forrige replikk (Svennevig et al. 1995). Med denne minimale/rene responsen gir Siv et signal om at Even kan fortsette, noe han gjør ved å fortsette å forklare hvor han mener frisøren holder til. Even derimot tar opp igjen initiativet med replikken; «nesten rett nedenfor bensinstasjonen borti der», noe som kan tyde på at responsen fra Siv ikke ble godkjent. Ifølge Linell & Gustavsson (1987) kalles da denne responsen for en inadekvat respons fordi den oppfattes som utilstrekkelig på bakgrunn av samtalepartnerens reaksjon. Mari bekrefter i tur 75 responsen fra Even med; «ja, stemmer det», og ut ifra konteksten kan det tolkes som et tilbakekoblingssignal om at Mari er enig med Even. Logopeden responderer med en bekreftelse på at dette stemmer ved å si «ja, nettopp».

4.1.3 «... Jeg hadde kvitt hår jeg også når jeg var liten»

Fortsettelse av initiativ til tema: Mellom tur 77 og 126 utvikler deltakerne samtaletemaet fra å handle om hvor denne felles frisøren oppholder seg, til hvor de andre deltakerne klipper håret sitt. Mari tar så et svakt initiativ der hun forteller om at faren hennes hadde så fint og hvitt hår. Med dette initiativet utvider Mari dialogen ved å tilføre nye opplysninger fra forrige sekvens om hvor frisøren holder til, og deltakerne begynner på dette tidspunktet å snakke om hårfarge.

Eksempel 3, tid: 06m:25s- 06m:58s

127. M: Ja, faren min, han hadde så fint hår, men han hadde ikke, han hadde helt kvitt hår ((markerer håret sitt med hendene)), han var så fin i håret @@@
128. L: Ja
129. E: Jeg hadde kvitt hår jeg også når jeg var liten

130. M: Hadde du det ja? ((blikket rettet mot Even))
131. E: Med korketrekker ((tegner korketrekkerer nedover fra håret og ned til skuldrene))
132. M: Åh, neimen ((ser på Even))
133. L: Nei, hadde du det? @
134. M: Nydelig da @
135. S: Da var du fin da @
136. G: Fin da @@
137. M: @@@
138. E: Men, dem, dem fikk dem bort ((tar seg til hodet))
139. M: Å ja
140. S: Å ja
141. E: Klipte bort alt sammen ((tar seg til hodet))
142. M: Men, tenk så fint du var @

Her ser vi at Mari avslutter tur127 med latter. Latteren kan i dette tilfellet være en respons på eget initiativ for å bevare sitt eget ansikt. Mari kan være usikker om de andre deltakerne vil respondere på hennes nye initiativ, og latteren kan derfor tolkes som en ansiktsbevarende funksjon. Logopeden gir en rask respons «ja», som mellom linjene sier; «fortsett du, Mari». Even viser engasjement i tur 129 ved å komme med en respons som vil drive samtalen videre; «jeg hadde kvitt hår jeg også når jeg var liten». Dette er også et svakt initiativ, da denne replikken kun inneholder en opplysning (Linell & Gustavsson, 1987). Initiativet krever ikke respons, men Mari responderer på Even sin replikk og kommer med oppfølgingsspørsmålet; «hadde du det ja?». Even responderer i tur 131 med responsen; «med korketrekker». Even svarer på spørsmålet, og responsen blir derfor adekvat. I tillegg er responsen en videreutvikling av samtalen. Ifølge Linell & Gustavsson (1987) er dette en ekspanderende respons, en respons som inneholder et eget initiativ. Mari svarer i tur 132 med tilbakekoblingssignalet; «åh, neimen» samtidig som hun ser på Even. Logopeden responderer også med en ekspanderende respons; «nei, hadde du det? @». I tillegg legger logopeden inn en liten latter i avslutningen av sin replikk. Latteren tolkes som en respons på et godt samtaleklima, og logopedens latterstavelse forteller at hun synes det er hyggelig og morsomt at Even byr på seg selv. Mari bekrefter i tur 134; «nydelig da @». Det blir mer latter rundt bordet, og Siv og Geir responderer med tilbakekoblingssignalene; «da var du fin da @» og «fin da @». Disse to tilbakekoblingssignalene kan også tolkes som en ansiktsbevarende

funksjon. Even byr på seg selv, og tilbakekoblingssignalene fra Siv og Geir kan redusere Even sin eventuelle frykt for at hans kommentar ikke blir mottatt slik han selv ønsker. Med såpass mye latter som respons følger Even opp/ videreutvikler samtalen i tur 138 ved å fortelle de andre at; «men, dem, dem fikk dem bort». Mari og Siv gir en minimal respons ved; «å ja», og Even tar dette som et initiativ til å fortelle videre at krøllene ble klippet bort. Mari responderer i tur 142 med tilbakekoblingssignalet; «men, tenk så fint du var», som er en ren gjentakelse av det de andre deltakerne tidligere har ytret. I denne replikken ligger det ikke noen form for initiativ, og samtalen avsluttes. I dette eksempelet ser vi at latter er et hyppig element og fra tur 133 til 137 er latterens intensjon noe positivt og godt. Latter har mange egenskaper, og i de fleste tilfeller blir det et hyggelig klima der latteren sitter løst. Ifølge Adelswärd (1999) i Rustad (2005) trenger ikke bare latteren å oppstå når vi reagerer på noe vi synes er morsomt. Vi kan også reagere med latter blant annet ved nervøsitet og usikkerhet. Latter kan signalisere hvordan en ytring eller situasjon skal forstås, og er med andre ord med på å kontekstualisere en ytring eller en handling (Rustad, 2005).

4.1.4 «... Johanson, han har bart ja»

Fortsettelse av initiativ til tema: Mellom tur 143 og 191 videreutvikles samtaletemaet fra hår og frisør til skjegg og bart. Deltakerne diskuterer øyenbryn, barbermaskiner og hvorfor så mange mannfolk har skjegg når for tida. Mari forteller at mannen hennes hadde skjegg.

Eksempel 4, tid: 09m:46s- 10m:45s

192. M: Mannen min han hadde sånn ved siden av sånn, ikke så mye sånn, men nedi her ((viser med venstre handa si hvordan skjegget til mannen hennes var))
193. L: Sånn rundt sånn ((viser med venstre handa si hvordan skjegget var, mens hun ser på Mari))
194. M: Ja
195. L: Ja
196. M: Ja, det var liksom sånn og sånn, det var sikkert lett vint@@@ ((viser med venstre handa si hvordan skjegget var))
197. L: Ja, han kledde det og kanskje? ((ser på Mari))
198. M: Ja, ja han var flink på med detta der
199. L: Ja, hm, jada, ja, neida. Disse trøndera, dem er jo veldig opptatt av bart
200. S: Å ja
201. G: Ja ja ja
202. M: Ja det, ja ja

203. S: Hopperen? ((ser på logopeden))
204. L: Ja, han hopperen ja
205. G: Johanson, han har bart ja ((viser snurrebart med hendene sine))
206. M: Han fra ((navn på by)) det?
207. L: Ja, han er fra ((navn på by)) han
208. S: Bart ja ((viser snurrebart med hendene sine))
209. L: Ja, stemmer, han har veldig
210. M: En sånn en ((tar seg til ansiktet med venstre handa))
211. L: En veldig snurrebart
212. G: Ja
213. E: Er han ikke fra ((stedsnavn)) eller noe sånt da? ((peker oppover))
214. M: Foreldrene hans bor på ((stedsnavn)) @@@ ((peker bakover))
215. E: Å ja ((stedsnavn)), det er ((stedsnavn)) ja
216. M: Ja

Mari innleder med et svakt initiativ der hun forteller de andre at mannen hennes hadde skjegg. De forrige ytringene før tur 192 har handlet om skjegg, og derfor representerer ikke Mari sin ytring et fokusskifte, men hun holder samme tema og fokus, derfor blir Mari sin replikk også en respons på tidligere ytringer. Ifølge Linell & Gustavsson (1987) kalles en slik form for respons en fokal respons, da replikken har forbindelse med tidligere tema. Mari har lite innholdsord og bruker en del kroppsspråk som hjelp i kommunikasjon, noe som tydeliggjøres i tur 192; «mannen min han hadde sånn ved siden av sånn, ikke så mye sånn, men nedi her» samtidig som hun viser med venstre handa si hvordan skjegget til mannen hennes var. Logopeden responderer med replikken; «sånn rundt sånn», samtidig som logopeden viser med venstre handa si hvordan skjegget var. Logopeden gestikulerer mens hun ser på Mari. Mari bekrefter dette med tilbakekoblingssignalet; «ja», og fortsetter videre med å forklare hvordan skjegget til mannen så ut. I slutten av tur 196 kommer Mari med et svakt initiativ der hun sier; «det var sikkert lettvint @@@». Mari avslutter med latter, noe som kan tolkes som en demping av hennes ansiktstrussel, da ytringen inneholder lite innholdsord. Som Adelswärd (1999) sier kan latter være et tegn på usikkerhet, og det er ikke unaturlig at Mari kan føle seg usikker da ytringen hennes inneholder lite innholdsord. Latter kan også brukes som en kompensasjonsstrategi i situasjoner der man må ta i bruk gestikulasjon for å vise hva som menes. I samme tur (196) tar Mari i bruk gestikulasjon der hun viser med handa si hvordan skjegget til mannen var. Logopeden kommer inn med en ny ekspanderende respons som

inneholder et nytt sterkt initiativ, der hun spør Mari i tur 197; «han kledde det og kanskje?». Mari responderer ikke adekvat. Hun svarer ikke på spørsmålet, men derimot forteller hun at mannen var flink med skjegget sitt. Logopeden responderer i tur 199 med tilbakekoblingssignaler ved hjelp av enkeltordene; «ja» «jada», men også ikke- språklige lyder som; «hm». Da logopeden ikke får noe videre respons tolker hun nok dette som at de er ferdig snakket. Logopeden utvider samtalen i tur 199 med et svakt initiativ om at; «disse trøndera, dem er jo veldig opptatt av bart». 3 av afatikerne responderer fortløpende med de minimale responsene; «å ja», «ja ja ja» og «ja det, ja ja». Dette tar jeg som en bekreftelse på at de er enige om denne påstanden. I tillegg kommer Siv i tur 203 med den fokale responsen som viser at hun holder samme tema og fokus; «hopperen?» Logopeden bekrefter at dette er riktig, og nå kommer Geir inn på banen i tur 205 ved å svare på Siv sitt spørsmål; «Johanson, han har bart ja». I tillegg til en adekvat språklig respons forsterker Geir responsen med kroppsspråk, da han viser en snurrebart med hendene sine. Mari kommer med en fokal respons da hun holder samme tema og fokus, men samtidig utvider samtalen ved å fremme i tur 206 et sterkt initiativ ved hjelp av spørsmålet; «han fra ((navn på by)) det?». Logopeden bekrefter med gjentakelse at Mari har riktig. Siv kommer nå inn igjen i samtalen med en tilbakevendende replikk om bart i tur 208. Denne responsen fra Siv knytter ikke an til foregående ytring, men er en reaksjon på en ytring tidligere i samtalen, og kalles derfor for en ikke- lokal respons (Svennevig et al. 1995). Ifølge Linell & Gustavsson (1987) refererer en ikke- lokal respons til en tidligere ytring eller helt opp til det overordna temaet i samtalen. Både logopeden, Geir og Mari bekrefter igjen med ulike tilbakekoblingssignaler at hopperen har bart, før Even i tur 213 tar opp igjen Mari sitt sterke initiativ om hvor hopperen kommer fra. Even tar med dette et nytt sterkt initiativ der han spør de andre; «er han ikke fra ((stedsnavn)) eller noe sånt da?». Med dette initiativet krever Even et svar, og Mari gir Even i tur 214 den adekvate responsen; «foreldrene hans bor på ((stedsnavn)) @@@». Even gjentar og bekrefter det Mari sier; «å ja ((stedsnavn)), det er ((stedsnavn)) ja», og Mari bekrefter enighet med den minimale responsen; «ja».

4.1.5 «... Ho ha drivi og reparert heis»

Nytt tema: Mellom 217 og 234 utvikler samtaletemaet seg til en liten diskusjon om geografiske skiller i byen som afatikerne bor. Alle deltakerne er med i diskusjonen frem til logopeden går inn og styrer den videre utviklingen av samtalen med påfølgende initiativ i tur 235.

Eksempel 5, tid: 12m:24s- 13m:15s

235. L: Ja, hva har dere gjort siden sist da?
236. S: Nei, ikke særlig
237. M: Bare noe sånn
238. S: V- v- vanlig
239. M: Ja, jeg har fått igjen den der ((klør seg under nesen))
240. L: Heisen?
241. M: Heisen
242. S: Hæ?
243. G: Ja @
244. E: Ho har drivi og reparert heis ((peker mot Mari))
245. Alle ler @@@@@@
246. M: Jeg vart sint på dem og alt mulig, stakkars dessa gutta som
247. S: (xxxxxx)
248. M: Hm, var helt håpløst
249. S: Ja, er den ferdig nå? ((ser på Mari))
250. M: Ja, nå er det liksom ferdig, ja
251. S: Hm
252. M: For 3 dager, 2
253. S: Derfor du ikke kom her sist?
254. M: Nei
255. S: Kom ikke sist du her? ((ser på Mari))
256. L: Ja, det var derfor ((ser på Mari))
257. M: Ja

Logopeden lanserer et nytt tema med det sterke initiativet/spørsmålet; «ja, hva har dere gjort siden sist da?» De sterke initiativene kan variere i hvor stor grad de påvirker den påfølgende responsen (Svennevig et al. 1995). Ifølge Linell & Gustavsson (1987) kan en initiativtaker styre hvor mye respons en vil ha ut ifra måten en setter frem initiativet på. Dette kalles for responsstyring (Linell & Gustavsson, 1987). Formen som logopeden stiller i denne sammenheng kan gi en mer ekspanderende respons enn f.eks. sterke initiativer der man stiller ja/nei- spørsmål. Siv og Mari er de av afatikerne som responderer. Siv svarer i tur 236; «nei, ikke noe særlig» og i neste omgang i tur 238; «v- v- vanlig», mens Mari først svarer i tur 237; «bare noe sånn», for så å gå videre med å forklare at heisen er reparert. For å forklare dette sier Mari i tur 239; «ja, jeg har fått igjen den der», og med dette tar hun et svakt initiativ.

Logopeden kommer støttende til med oppfølgingsspørsmålet; «heisen?»), og Mari responderer ved å gjenta; «heisen». Å gjenta forrige replikk kan også være en måte å gi tilbakemelding på. Siv kommer så i tur 242 med reparasjonsinnlederen; «hæ» som tilsier at hun ønsker å få noe mer oppklaring. Ved hjelp av ordet «hæ» innleder Siv til en reparasjon, og på dette tidspunktet blir det et brudd i samtalen på grunn av en misforståelse, og samtalen settes imidlertid på vent til misforståelsen er oppklart. Selve oppklaringen kalles reparasjon, og ifølge Lind (2005b) er en reparasjon; *en rettelse av ens eget eller noen andres tidligere samtalebidrag*» (Lind, 2005b, s. 135). Svennevig (2018) sier at når vi får problemer med å etablere felles mening må vi stoppe opp og reparere skaden, og arbeidet med å identifisere og rette på skaden omtales som reparasjon. Geir som tilsynelatende sitter inne med mer informasjon enn Siv, kommer i tur 243 med responsen; «ja @». I tillegg kan latterstavelsen til Geir dempe ansiktstrusselen til Mari. Med andre ord sier Geir at Mari bare kan fortsette med sin forklaring uten at hun taper ansikt, han forstår hva hun mener. Denne situasjonen kunne fort vært ansiktstruende for Mari da hun ikke klarer å forklare seg godt nok slik at Siv forstår hva hun mener. Even gir også Mari respons på hennes tidligere initiativ; «ja, jeg har fått igjen den der» når han i tur 244 kommer med initiativet; «ho har drivi og reparert heis». Med denne turen viser Even at han har forstått ytringen til Mari, samtidig som han også responderer på Siv sin reparasjonsinnleder. Even tar opp igjen ytringen til Mari i tur 239, og ved hjelp av ironi forklarer han hva som har skjedd. Alle vet at Mari ikke har reparert heis, men ved hjelp av ironien får Even forklart problemet til Mari. Replikken fra Even viser et samtaleklima der latteren sitter løst. Alle ler, og etter hvert gir Mari en respons i tur 246 ved å forklare at hun «vart sint på dem og alt mulig, stakkars dessa gutta som». Siv responderer på det Mari sier, men talen er uforståelig, men likevel svarer Mari med tilbakekoblingssignalet; «hm, var helt håpløst». Ut ifra svaret som Mari gir tolker hun den uforståelige talen til Siv som at hun har forstått hva Siv mener. Noe som ut ifra videre kontekst viser seg å være adekvat da Siv i tur 249 kommer med det sterke initiativet, der hun spør et direkte ja/nei- spørsmål til Mari; «er den ferdig nå?». Med denne replikken viser Siv at Even sin reparasjon var vellykket. Siv er nå med i samtalen, og med sitt sterke initiativ gir Siv fra seg ordet, og Mari responderer i tur 250; «ja, nå er den liksom ferdig, ja». Siv gir en ikke- språklig lyd; «hm» som vi kan kalle et tilbakekoblingssignal, som i dette tilfellet tolkes som en bekreftelse på forståelse. Denne bekreftelsen forteller oss at nå kan Mari fortsette, noe hun gjør i tur 252 med det svake initiativet; «for 3 dager, 2». Siv fortsetter og responderer på Mari sitt initiativ og formulerer videre i tur 253 et sterkt initiativ; «derfor du ikke kom her sist?». Mari svarer; «nei». Siv vet at Mari ikke var der forrige gang. Responsen blir derfor ikke adekvat og Siv tar opp igjen

initiativet i tur 255 ved å spørre; «kom ikke sist du her?». Logopeden må inn for å korrigere, og kommer med bekräftelsen; «ja, det var derfor du ikke var her». Logopeden ser på Mari mens hun bekrefter dette, og Mari gir den minimale responsen; «ja».

4.1.6 «... Når vi skal stå her, så må, må få en pakke røyk»

Videreutvikling av nytt tema: Mellom 258 og 320 fortsetter deltakerne å snakke om heisen til Mari som har vært ødelagt over lengre tid. Even tar initiativet og begynner å fortelle om kona si som har stått fast i heisen en gang for flere år siden.

Eksempel 6, tid: 15m:59s- 16m:29s

321. E: Fortalte ho kona, ho og en til hadde stått fast i heisen Uldvarefabrikken
322. M: Sier du det ja?
323. E: Ja
324. M: Det er sånne ting
325. E: Hm
326. M: Da blir en kjei
327. E: Men, d- dem hadde telefonforbindelse dem ((peker oppover))
328. M: Å ja, ja
329. G: Ja
330. E: Ne- nede i kontoret
331. M: Å ja, da gikk det jo
332. E: Sånn at dem fikk besagt beskjed
333. M: Ja, ja
334. E: Når vi skal stå her, så må, må få en pakke røyk
335. M: Ja @@

I tur 321 kommer Even med et svakt initiativ om den gangen kona hadde stått fast i heisen på Uldvarefabrikken. Mari responderer ved å holde samtalen i gang ved å spørre; «sier du det ja?». Med Mari sin spørrende holdning viser hun at hun ønsker å høre hva som skjedde videre. Even gir Mari den minimale responsen; «ja» som svar på hennes initiativ. Mari tar igjen ordet i tur 324; «det er sånne ting», men på grunn av hennes ordletingsvansker er det vanskelig å forstå hva hun mener, og Even svarer med tilbakekoblingssignalet; «hm» som tolkes at han gjerne vil vite hva Mari tenker. Mari fortsetter med; «da blir en kjei». Even tar opp igjen sitt tidligere initiativ i 321, og bygger videre i tur 327 med; «men, d- dem hadde telefonforbindelse dem». Dette er et svakt initiativ og Mari responderer i tur 328 med; «å ja,

ja» som i denne sammenheng kan tolkes som en bekreftelse på at hun forstår. På dette tidspunktet kommer også Geir inn i samtalen i tur 329 med tilbakekoblingssignalet; «ja». Med dette signaliserer Geir at han ønsker Even skal fortsette, og Even responderer og fortsetter videre med initiativet; «ne- nede i kontoret», mens Mari bekrefter med; «å ja, da gikk det jo». Jeg vil si at både Even og Mari driver samtalen videre i tur 330 og 331. Even får i tur 331 bekreftelse fra Mari om at han bare kan fortsette, og han forteller; «sånn at dem fikk besagt beskjed». Even får med dette en bekreftelse ved hjelp av tilbakekoblingssignalet; «ja, ja» fra Mari, og et nytt tegn på at han kan fortsette. Da forteller Even i tur 334 at når kona stod fast i heisen forlangte hun; «når vi skal stå her, så må, må få en pakke røyk». Mari responderer med latter, et ikke- språklig tilbakekoblingssignal. Mari sin latter er en respons på en morsom historie. I dette eksempelet holder Mari og Even samme fokus fra tur 321 til 335, og ut ifra dette kan vi lese høy bruk av fokal respons, som betyr at det samme temaet holdes over lengre tid. I tillegg kan vi i denne sekvensen se at Mari tar en sekundær rolle i forhold til Even. Det er Even som fører ordet og kommer med videreutviklende innspill, mens Mari har en mer støttende funksjon. Mari utvikler ikke samtalen, men hun holder den i gang ved å engasjere seg i samarbeid med Even. Ifølge Linell & Korolija (1995) er ikke afatikere av de mest aktive talerne, men derimot viser det seg at de kan ha en mer støttende funksjon i samtalen. Afatikerne kan initiere, men utfordringen ligger i utviklingen av samtalen. Forfatterne konkluderer videre med at afatikerne kan holde en fruktbar dialog ved å engasjere seg i samarbeid med andre (Linell & Korolija, 1995). Goffman bruker termen «open state of talk» om tilsvarende situasjoner der den ene samtalepartneren tar rollen som den som holder samtalen i gang ved hjelp av det vi kan kalle småprat (Linell, 2009).

4.2 Tematisk innramming av logopeden

Eksemplene her er av en formalisert struktur. Temaene er definert og initiert av logopeden som en gjettelek eller i form av et spill innen nyhetsbildet den foregående uken. Innrammingen bærer preg av høy strukturingsgrad og er en tydelig opplærings situasjon.

4.2.1 «... Er ikke han sjakkspilleren da tro?»

I påfølgende sekvens skjer det en vending fra at afatikerne initierer til at logopeden initierer. Utdraget er definert av logopeden som introduserer temaet ved å spørre om afatikerne har sett på nyhetene den siste uken. Logopeden legger frem bilder av nyhetsoppslag som har vært sentrale i ulike medier de siste dagene, og det første bildet er av Magnus Karlsen.

Eksempel 1, tid: 21m:45s- 22m:16s

459. E: Er ikke han sjakkspilleren da tro?
460. L: Helt riktig
461. S: At de? ((ser på logopeden))
462. L: Det er han sjakkspilleren
463. M: Ja
464. S: Å ja det er det ja
465. G: Magnus, Magnus Karlsen ja
466. M: Åssen gikk det med han i går? ((ser på Geir og Siv))
467. S: Hæ?
468. G: Hm Hm
469. M: Har dere greie på det? @@
470. L: Nei, er det noen som vet det?
471. E: Nei, jeg vet ikke
472. L: Følger dere noe med på sjakk?
473. E og S: Nei (samtidig)
474. M: Ja, jeg gjør det jeg, jeg gjør det jeg [bare fordi jeg synes det er litt artig]
475. G: [Ikke jeg]

Even responderer raskt og kommer med initiativet; «er ikke han sjakkspilleren da tro?». Logopeden kommer med en oppbakking i form av tilbakekoblingssignalet; «helt riktig». Siv responderer ved å spørre opp igjen i tur 461 med reparasjonsinnlederen; «at de?». Her innleder altså Siv til en reparasjon, hun trenger mer forklaring og logopeden reparerer, bekrefter og støtter Siv ved å gjenta det Even tidligere har sagt; «det er han sjakkspilleren». Nå responderer Siv i tur 464 med en bekreftelse på at nå er hun med; «å ja det er det ja». Geir responderer i tur 465 med en bekreftelse på at mannen på bildet er Magnus Karlsen. Mari responderer og kommer med et sterkt initiativ og som kan bringe samtalen videre; «åssen gikk det med han i går?». Samtidig som Mari lanserer sitt sterke initiativ i tur 466 ser hun bort på Geir og Siv. Siv responderer med enda en ny reparasjonsinnleder; «hæ?» og Geir responderer med; «hm hm». Siv og Geir responderer på initiativet, men svarene er inadekvate, noe som vil si at ingen av responsene gir svar på spørsmålet til Mari. Mari som er initiativtaker fortsetter med det samme emnet, og tar opp igjen det sterke initiativet ved å spørre; «har dere greie på det? @@@». Denne ytringen fra Mari kan på den ene siden være et forsøk på en reparasjon på bakgrunn av Siv sin replikk; «hæ?». På den andre siden kan ytringen også være et forsøk

på å vise at Mari ikke er fornøyd med svarene fra Siv og Geir. Mari avslutter spørsmålet i tur 469 med latter, noe som i dette tilfellet enten kan true eller virke ansiktsbevarende på Geir og Siv. Som tidligere sagt kan et spørsmål som avsluttes med latter dempe ansiktstrusselen, men i denne sammenheng kan også latteren true de andre gruppelemmenes positive ansikt. Mari fremhever sin egen styrke, hun viser med dette initiativet at hun kan noe mer om sjakk enn de andre, og i slike tilfeller kan latter virke ansiktstruende. Logopeden responderer og følger opp det sterke initiativet til Mari ved å omformulere initiativet til; «nei, er det noen som vet det?». Even responderer i tur 471 på det sterke initiativet med den minimale responsen; «nei, jeg vet ikke». Logopeden reformulerer initiativet til Mari og sier følgende; «følger dere noe med på sjakk?». Even og Siv responderer samtidig med den minimale responsen; «nei», mens Mari responderer i tur 474 med; «ja, jeg gjør det jeg, jeg gjør det jeg», samtidig som hun kommer med det svake initiativet; «bare fordi jeg synes det er litt artig». Geir overlapper Mari i form av bekreftelsen; «ikke jeg».

4.2.2 «... Skal vi danse?»

I forløpet for det kommende utdraget fortsetter deltakerne å snakke om Magnus Karlsen (tur 476 til 547). Fra tur 548 til 769 introduserer logopeden de andre nyhetsoppslagene; Jemtland-saken, President Trump sammen med sin datter og om noen kvinner som inviterer til felles julefeiring på et samfunnshus i nærmiljøet der afatikerne bor. Til slutt legger logopeden frem et bilde av deltakerne i «Skal vi danse».

Eksempel 2, tid: 33m:21s- 34m:08s

770. S: «Skal vi danse?»

771. L: «Skal vi danse», ja

772. G: Ja

773. L: Har dere sett på det?

774. G: «Skal vi danse», ja

775. S: (xxxxxx)

776. M: Å, er det noen, har ikke sett på det ((...)). Der der er det en som som gjør rart greie

777. L: Ja, du hadde sett på «Skal vi danse», Siv?

778. S: Ja hm, delvis da

779. L: Delvis ja, du da Geir?

780. G: Så vidt jeg har gjort det

781. L: Så vidt det er, ja. Og, Even da?

782. E: Nei, jeg har ikke sett på det, men jeg har hørt snakk om det

783. S: Ja
784. E: Det var andgående ei bukse [som var]
785. S: [@@]
786. G: @@
787. M: Å ja, det har jeg hørt om å
788. S: Ja
789. L: Ja @@@
790. E: Litt i, var en i minste laget
791. Alle ler @@@@ @@@@

I dette eksempelet er det Siv som responderer først og svarer med responsen; «skal vi danse?». Denne ytringen er en respons som inneholder et nytt initiativ som stiller et videre krav om respons. Logopeden bekrefter med å gjenta; «skal vi danse, ja», og med den minimale responsen: «ja» oppfordrer hun til at gruppemedlemmene kan fortsette. Geir responderer i tur 772 med den minimale responsen; «ja», før logopeden omformulerer og kommer med det sterke initiativet; «har dere sett på det?». Ifølge Linell & Gustavsson (1987) kan en omformulering være en kommentar, en bekreftelse eller en sammenfatning fra samtalepartneren om han har tolket budskapet riktig. Logopeden tar i dette tilfellet opp igjen initiativet, og omformulerer fra et svakt til et sterkt initiativ. Geir responderer og gjentar i tur 774; «skal vi danse, ja». Det er vanskelig å si om Geir sin replikk er en respons på foregående ytring (lokal respons) eller om det er en reaksjon på en tidligere ytring (ikke-lokal respons). Uansett er Geir sin respons en minimal respons som ikke fører noe nytt inn i samtalen enn det som har blitt ytret tidligere. Siv responderer med uforståelig tale i tur 775, og Mari i tur 776 kommer med en forklaring/bekreftelse på at hun ikke har sett på «Skal vi danse». Sammenhengen i ytringen til Mari er vanskelig å få tak i, og det oppstår en pause på hele 3 sekunder. Logopeden observerer at Siv responderer i ytring nr. 775 med en uforståelig tale. Logopeden omformulerer spørsmålet på nytt i tur 777, og denne gangen direkte til Siv «ja, du hadde sett på «Skal vi danse?» Det sterke initiativet fra logopeden er en direkte henvendelse til Siv, logopeden utpeker Siv til taler. På en annen side kan replikken fra logopeden i 777 være en kamuflert reparasjon med tanke på Mari sin replikk i 776. Siv derimot responderer på det sterke initiativet med den minimale responsen; «ja hm, delvis da». Logopeden responderer med gjentakelse av svaret som Siv gir, samtidig som hun videreutvikler det sterke initiativet direkte til Geir i tur 779; «delvis ja, du da Geir?». Geir responderer med

tilbakekoblingssignalet; «så vidt jeg har gjort det». Logopeden gjentar nå det Geir sier samtidig som hun videreutvikler det sterke initiativet til Even; «så vidt det er, ja. Og, Even da?». Even responderer og svarer i tur 782 at han ikke har sett på «Skal vi danse», men derimot hørt snakk om dette programmet. Siv responderer med tilbakekoblingssignalet; «ja», og Even kan med dette fortsette i tur 784 med det han har hørt snakk om; «det var andgående ei bukse [som var]». Her kommer Even inn med en ny tematisk innretting. Even sin replikk innebærer et skifte av aspekt og samtalen får en ny vri. Even innretter tematikken til at det blir noe allment morsomt. Linell & Gustavsson (1987) bruker begrepet tematiserer når man skaper et hovedtema ut ifra et tidligere perifert tema. Siv overlapper med latter [@@] som respons på en morsom historie om en veldig liten dansebukse. Fra tur 785 til 791 er latter en respons i 4 av 7 ytringer. I tur 791 avslutter alle deltakerne med en samtidig latter som respons på Even sin replikk i tur 790 om dansebuksa som var; «litt i, var en i minste laget». Jeg tolker den samtidige latteren som at alle deltakerne har forstått budskapet riktig, og at latteren vil styrke deltakernes ansikt på det individuelle nivået. I tillegg til at den samtidige latteren skaper samhold og enighet skaper den gruppefelleskap.

4.2.3 «... Var ikke noe å se på heller synes jeg»

Mellom 792 og 821 snakker fortsatt deltakerne om «Skal vi danse». Alle er enige om at «Skal vi danse» ikke er favorittprogrammet. I påfølgende sekvens starter logopeden med å etterspørre hva deltakerne ser på TV hvis de ikke ser på «Skal vi danse?»

Eksempel 3, tid: 35m:01s- 35m:38s

822. L: Men, hvis dere ikke ser på skal vi danse, hva pleier dere å se på da?
823. E: Nei
824. S: Eh hm, har sett på 10 på topp
825. L: 10 på topp?
826. S: H-h-han han der, og hva heter han ((...))
827. L: Er det på NRK eller? Er det?
828. S: NRK, ja
829. G: NRK, ja
830. L: Ja
831. S: Hva er det han heter han? Vet du det? ((ser bort på Geir))
832. G: Hæ?
833. S: Hva heter han? Han som?

834. G: Nei, det vet jeg ikke gitt
 835. S: Nei, du vet ikke
 836. L: Nei, ikke jeg heller, nei
 837. S: Var ikke noe å se på heller synes jeg

Even er den første som responderer på det sterke initiativet til logopeden, og svarer med den minimale responsen; «nei», mens Siv derimot responderer først med nøling (tur 824), før hun responderer på det sterke initiativet med å svare at hun ser på 10 på topp. Logopeden som er initiativtakeren i dette eksempelet tar svaret som hun fikk fra Siv med seg videre, og bygger videre på dette med oppfølgingsspørsmålet; «10 på topp?». Når initiativtaker tar svaret med seg og bygger videre på det i neste spørsmål vil dette ifølge Linell & Gustavsson (1987) signalisere at responsen er adekvat, og samtalen vil med stor sannsynlighet videreføres i samme retning. Siv responderer i tur 826 med responsen; «H-h-han han der, og hva heter han ((3 sek. pause))». Logopeden går så inn med en omformulering i tur 827 som også kan kalles en reparasjon; «er det på NRK eller? Er det?». Siv svarer med den minimale responsen; «NRK, ja», mens Geir også bekrefter med; «NRK, ja». Logopeden bekrefter i tur 830 med tilbakekoblingssignalet; «ja», og deltakerne har nå fått avklart hvor TV- programmet går. Siv tar opp igjen sitt tidligere initiativ i tur 826 og stiller nå det direkte spørsmålet til Geir i tur 831; «hva er det han heter han? Vet du det? ((ser bort på Geir)). Siv sin respons og nye initiativ knytter ikke an til foregående ytring, men er en reaksjon på en ytring tidligere i samtalen, noe som ifølge Svennevig et al. (1995) kalles en ikke- lokal respons (det er 4 ytringer mellom Siv sitt første og andre initiativ, 826- 830). Geir responderer i tur 832 med reparasjonsinnlederen; «hæ?». Ut ifra konteksten videre tolkes denne responsen fra Geir som om at han ikke hører hva Siv spør etter. Siv går inn for å reparere, hun omformulerer ikke, men hun gjentar sitt tidligere initiativ; «hva heter han? Han som?». Geir responderer ved å svare «nei, det vet jeg ikke gitt», og ut ifra dette svaret kan vi tolke at Geir ikke vet hva denne personen heter. Siv responderer i tur 835 med tilbakekoblingssignalet; «nei, du vet ikke». Det samme gjør logopeden i tur 836; «nei, ikke jeg heller, nei». Siv avslutter det hele med bekræftelsen: «var ikke noe å se på heller synes jeg», og med denne replikken avsluttes denne sekvensen.

4.2.4 «... Jeg får lov til å se på bare på det som ho vil se på»

I forkant av dette utdraget, mellom tur 838 og 858 snakker fortsatt deltakerne om hva de ser på TV lørdager, før Even introduserer hvem som styrer knappene på TV`n hjemme hos dem.

Eksempel 4, tid: 36m:24s- 36m:54s

859. E: Men, det er ettersom hvor ho ((navnet på kona)), styr, ho styrer på disse knappene ((gjør som om han trykker på knapper med fingrene)), så jeg
860. S: @@
861. E: Jeg får lov til å se på bare på det som ho vil se på ((peker litt oppover))
862. M: Ja, akkurat, sånn er det
863. L: @@@@[@@]
864. M: [@@@@@@@@]
865. L: Så du må bare? ((ser på Even))
866. E: Så det er sensurert
867. M: Det er sensurert @@@@
868. S: @@
869. G: @
870. E: Ja
871. M: @@@@@@
872. E: Derfor får ikke jeg se på det dere der ((peker på bildet av vinneren av Skal vi danse))
873. M: Å nei, du er så fin dame dette der @@ ((peker på det samme bildet som Even))
874. E: Ja
875. L: [@@@@]
876. S: Hæ?
877. E: Det var vel helst det

Even lanserer det svake initiativet med replikken; «men, det er ettersom hvor ho ((navnet på kona)), styr, ho styrer på disse knappene ((gjør som om han trykker på knapper med fingrene)), så jeg». Siv responderer med latter på Even sitt initiativ, og gir med dette Even et klarsignal om at han bare kan fortsette, noe som også Even gjør. Han tar imot responsen og utvider sitt svake initiativ i tur 861 med; «jeg får lov til å se på bare på det som ho vil se på ((peker litt oppover))». At Even gestikulerer (peker litt oppover) mens han ytrer seg tolkes som et sterkt engasjement (ved flere anledninger viser videoopptaket at Even peker oppover når han er ivrig i fortellersituasjon). Mari responderer i tur 862 med tilbakekoblingssignalet; «ja, akkurat, sånn er det». Igjen ser vi bruk av Goffman sitt begrep «open state of talk» (Linell, 2009). Mari er den som holder samtalen i gang ved hjelp av småprat. Logopeden responderer med latter som tilbakemelding på det Even sier. Mari responderer også overlapper logopedens latter i tur 863 og 864 skaper en stemning som

tilsier at; «her må vi bare fortsette», og logopeden kommer inn med oppfølgingsspørsmålet til Even i tur 865; «så du må bare?». Innholdet i logopedens oppfølgingsspørsmål er knapt, og jeg tolker det som at hun gir Even mulighet til å tolke/ vinkle spørsmålet akkurat som han selv vil. Even responderer og forteller at; «så det er sensurert». Mari responderer i tur 867 med å gjenta; «det er sensurert @@@@». Replikken avsluttes med latter, og kan med dette gjøre ytringen mindre ansiktstruende overfor Even enn hvis ytringen ikke ble fulgt av en lattersekvens. Hvis ikke ytringen hadde blitt fulgt av latter hadde Mari på en måte stilt seg spørrende/ forventende til at Even skulle svare på hvorfor det er sensurert, noe som kunne virket ansiktstruende. Både Siv og Geir responderer også med en liten latter og Even responderer i tur 870 med tilbakekoblingssignalet; «ja». Mari responderer igjen med latter, og denne gangen kan latteren være en indikasjon på at Mari forstår at Even spøker. Ut ifra konteksten ser vi at Even responderer videre i tur 872 ved å fortelle samtidig som han peker på bildet av paret som vant «Skal vi danse»; «derfor får ikke jeg se på det dere der». Og nå kommer Mari i tur 873 med bekreftelsen på at hun tolket Even sin tidligere tur 866 som spøk; «å nei, du er så fin dame dette der @@ ((peker på det samme bildet som Even)), og Even responderer på Mari sin ytring med et «ja» som bekreftelse på at de forstår hverandre. Logopeden responderer med latter som et tilbakekoblingssignal, mens Siv responderer i tur 876 med reparasjonsinnlederen; «hæ?». Det er vanskelig å si om ytringen fra Siv er et tegn på at hun ønsker mer informasjon om emnet, eller om ytringen er en respons på at hun ikke hørte hva som ble sagt. Ingen av deltakerne responderer på Siv sin reparasjonsinnleder. Dette kan ha noe med at de andre deltakerne er så opptatt med det de holder på med at de ikke tenker over/ eller hører Siv sin ytring. Derimot fortsetter Even i tur 877 med; «det var vel helst det» som er en respons på Mari sin tidligere respons og initiativ i tur 873. Even sin replikk; «det var vel helst det» kan også være en videreutvikling av sitt eget opprinnelige initiativ i tur 872. I situasjoner der man gjentar sitt eget poeng/ eller gir respons til egen ytring i stedet for å gi respons til samtalepartneren kalles for egenantydning (Svennevig et al. 1995). I slike tilfeller overkjøres samtalepartneren, og som i dette tilfellet er Siv.

4.2.5 «... Ja, ja jeg har vært der jeg også sikkert»

I forkant av dette utdraget (mellom tur 878 og 1198) utvikler logopeden gjetteleken til å finne rett overskrift til rett nyhetsbilde. Når deltakerne ser på overskriften som passer til nyhetsbildet om kvinnene som inviterer til felles julefeiring, initierer logopeden deltakerne til å snakke om hvor de skal feire jul (1199 til 1286). Mari er den siste av afatikerne som blir spurt om hvor hun skal feire jul.

Eksempel 5, tid: 54m:14s- 54m:36s

1287. L: Ja, hm. Og Mari, du skulle til ((stedsnavn))?
1288. M: Ja, eller hvor det er en, det er der @@@
1289. E: Oppi der en plass ((peker i retning mot stedet))
1290. M: Ja, oppi der en plass, ja ((peker i retning mot stedet))
1291. Alle ler @@@@
1292. E: Jeg har vært på ((stedsnavnet der Mari skal))
1293. M: Ja, ja jeg har vært der jeg også sikkert @@@
1294. G: Du har sikkert det

Logopeden lanserer det sterke initiativet ved å henvende seg direkte til Mari; «Ja, hm. Og Mari, du skulle til ((stedsnavn))?». Mari responderer med bekreftelsen; «ja, eller hvor det er en, det er @@@». Mari ler på slutten av ytringen, noe som enten kan være med på å forsterke inntrykket av ytringen som ansiktsbevarende eller truende. Ytringen truer ikke de andre gruppelemmenes ansikt, men snarere truer Mari sitt eget ansikt ved å innrømme at hun ikke vet så godt hvor hun skal feire jul. Even responderer i tur 1289 på Mari sin replikk ved hjelp av bekreftelsen; «oppi der en plass», samtidig som han gestikulerer ved å peke i retning hvor plassen ligger. Med denne replikken kan det virke som Even enten prøver seg på en reparasjon eller en omformulering for nettopp å dempe ansiktstrusselen til Mari. Mari responderer i tur 1290 ved å bekrefte og gjenta Even; «ja, oppi der en plass, ja». Igjen ser vi bruk av Goffman sin term om «open state of talk»- Både Mari og Even holder samtalen i gang ved å bekrefte og gjenta hverandre. Begge to tar ansvar i dialogen ved å engasjere seg i samarbeid med andre (Linell, 2009). I tillegg gestikulerer Mari ved å peke i samme retning som Even. Alle ler; «@@@@@», og denne gangen kan den samtidige latteren i tur 1291 ha en funksjon som høflighetsstrategi for at Mari og Even skal bevare sitt individuelle ansikt. Even forteller nå i tur 1292 at han har vært der Mari skal feire jul, og Mari responderer; «ja, ja jeg har vært der jeg også sikkert @@@». Mari sin latter kan fortsatt tolkes som et uttrykk for ansiktsbevaring, og Geir bekrefter i tur 1294 med responsen; «du har sikkert det». Med denne responsen viser Geir høflighet og forståelse for at det Mari sier er godkjent.

4.3 Avslutning av samtalen

Deltakerne har sittet rundt bordet og snakket sammen i 60 minutter. Språktreningstimen går mot slutten og logopeden innleder til avslutning.

4.3.1 «... Ja, det er kaffetid det»

Fra 1295 til 1429 snakker deltakerne om familiene sine og om den kommende julefeiringen. Logopeden ser på klokka og oppdager at det snart er tid for kaffe.

Eksempel 1, tid: 1t:00m:05s- 1t:00m:45

1430. L: Er klokka 5 over 12?

1431. S: Eh, eh

1432. M: Har vi gått forbi ((prøver å få dratt opp armen på genseren slik at klokka blir synlig))

1433. L: Har vi prata så fælt at den er 5 over 12 allerede?

1434. S: Ja

1435. M: Jeg vet ikke jeg

1436. L: Hvis denne går riktig? ((ser på klokka på veggen))

1437. G: 2 minutt over i alle fall ((ser på sitt eget armbåndsur))

1438. E: Må ha opp genseren din ((ser på Mari og lener seg slik at han kan hjelpe henne med å dra opp armen på genseren, slik at hun får sett klokka))

1439. M: Ja, ja, det er denne der. Var kald denne der skjønner du

1440. E: ((hjelper Mari med å dra opp armen på genseren, slik at hun får sett på klokka si))

1441. L: @@

1442. M: Å ja, det er, den er halvparten der, ja, det er riktig det ((ser på klokka si))

1443. L: Ja, men klokka 12, det er jo kaffetid det da?

1444. S: Ja, det er kaffetid det

Logopeden lanserer initiativet; «er klokka 5 over 12?». Grammatisk sett er dette initiativet et direkte spørsmål til alle deltakerne, og i utgangspunktet et sterkt initiativ, men ut ifra konteksten er spørsmålet stilt på en slik måte at deltakerne faktisk har et valg om de vil svare eller ikke. Jeg vil heller tolke dette som en ren informasjon, og dermed blir det et svakt initiativ. Siv nøler; «eh, eh», mens Mari i tur 1432 responderer med «har vi gått forbi» samtidig som hun prøver å dra opp armen på genseren sin slik at hun kan se hvor mye klokka er. Logopeden reformulerer initiativet sitt i tur 1433; «har vi prata så fælt at den er 5 over 12 allerede?», og Siv responderer med den minimale responsen; «ja». Mari responderer med en bekreftelse på at hun ikke vet om dette er tilfellet, mens logopeden reformulerer på nytt i tur 1436 med initiativet; «hvis denne går riktig?» samtidig som hun ser opp på klokken som henger på veggen. Geir responderer i tur 1437 med tilbakekoblingssignalet; «2 minutt over i

alle fall, mens han ser på armbåndsuret sitt. Even ser at Mari sliter med å dra opp armen på genseren sin slik at hun får sett på klokka si, og kommer i tur 1438 med initiativet; «må ha opp genseren din». Mari responderer med; «ja, ja, det er denne der. Var kald denne der skjønner du», og Even hjelper Mari med å dra opp armen på genseren. Logopeden responderer i tur 1441 med en liten latter som tolkes til å ha en ansiktsbevarende funksjon overfor Mari som må ha hjelp av Even. Mari forteller i tur 1442 (etter at hun har sett på klokka si) at klokka er blitt så mye. På dette tidspunktet har alle gruppe medlemmene kommet til enighet om at klokka er over 12, og logopeden kommer med et nytt sterkt initiativ; «ja, men klokka 12, det er jo kaffetid det da?». Siv responderer med gjentakelse og bekræftelsen; «ja, det er kaffetid det».

5.0 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

I det foregående kapitlet har jeg (gjennom å presentere flere utdrag fra det transkriberte materialet forsøkt å) vist hvordan afatikere i en språktreningsgruppe veksler mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre.

I dette kapitlet vil jeg oppsummere, systematisere og beskrive funnene mine. Jeg har nærlest, studert og analysert 12 dialogsekvenser med fire afatikere og en logoped med utgangspunkt i transkriberte utdrag ved hjelp av lyd- og videoopptak. Ut ifra de sekvensene som er tatt med i materialet mitt er det flere ting som skiller seg ut og er interessante å se på. Funnene henger tett sammen, og punktene vil derfor gli noe over i hverandre. For å få noe bedre oversikt er funnene samlet innenfor temaene; initiativ- og responsegenskaper som kommer til uttrykk i samtalen, samtalestruktur i språktreningsgruppa, å ta og gi fra seg ordet i språktreningsgruppa og latter som respons. Kapitlet avsluttes med en konklusjon.

5.1 Oppsummering

5.1.1 Initiativ- og responsegenskaper som kommer til uttrykk i samtaler

Presentasjonen av funnene viser at afatikerne både tar initiativ og gir respons i samtaler med hverandre, men at responsen oftest er minimal og initiativene er svake. Videre bekrefter analysen at afatikerne viser engasjement og tilstedeværelse i samtaler med hverandre.

Samtalene holdes i gang ved hjelp av minimale responser ved at deltakerne svarer på hverandres spørsmål, bekrefter og viser enighet overfor hverandre. De minimale responsene gjør at samtalepartnere ikke stopper opp, men derimot mangler samtalepartnere responser som fører til nye initiativer. Disse funnene samsvarer med Linell & Korolija sin studie fra 1995 som viser at afatikere ikke har en aktiv funksjon i forhold til det å tale, men at de heller innehar en støttende funksjon i samtalen (Linell og Korolija, 1995). Forfatterne sier videre at afatikere kan initiere, men utfordringen ligger i utviklingen av samtalen (Linell og Korolija, 1995).

I materialet er det flere eksempler av det som Goffman betegner som «open state of talk», der den ene samtalepartnere tar rollen som den som holder samtalen i gang. Mari er den av deltakerne som holder samtalen i gang. Dette er tydelig i eksempel 6 under den delen der afatikerne selv fritt kan velge tema. Mari innehar en sekundær rolle i forhold til Even som fører samtalen, men Mari responderer og er den som holder samtalen i gang ved å støtte og bekrefte det Even sier. Eksempler på dette ses der Mari sier; «Sier du det ja?» og der hun sier; «Å ja, da gikk det jo». Begge disse ytringene er en bekreftelse på Even sine initiativ. Det

samme skjer i eksempel 4 under den delen som er organisert av logopeden der Mari responderer med; «Ja, akkurat, sånn er det» på Even sin replikk 861; «Jeg får lov til å se på bare det som ho vil se på». Mari holder samtalen i gang uten å stille nye spørsmål, men hun holder på tema ved hjelp av bekreftelser og enighet som gir Even en sjanse til å snakke videre. Afatikerne tar initiativ, men de fleste av initiativene er svake ved at initiativtakerne ikke stiller spørsmål til lytteren som krever et svar, men heller kommer med en påstand, en opplysning, et forslag eller en fortelling som ikke krever respons (Linell & Gustavsson, 1987). Når deltakeren skal innlede et nytt tema åpnes ofte samtalesekvensene med svake initiativ, gjerne i form av forslag som for eksempel i Even sin tur der han lanserer initiativet; «er ikke han sjakkspilleren da tro?» eller i Siv sitt initiativ; «skal vi danse?».

For å starte en samtale trenger vi deltakere som tar initiativ (Linell & Gustavsson, 1987), og Even er den av afatikerne som lanserer flest initiativ da han åpner hele 6 av 12 samtalesekvenser. Even starter samtaler ved å fortelle om seg selv, han tilfører nye opplysninger og han stiller spørsmål. Selv om de fleste initiativene er svake lanserer også Even et sterkt initiativ der han kommer med det direkte spørsmålet; «Hva heter det nedi der da?».

Mari starter også samtaler, men på grunn av lite innholdsord blir begreper som «sånn» og «slik» såpass hyppig brukt at det blir vanskelig å få tak i meningen. Ordet «sånn» er et høyfrekvent ord som brukes når vi ikke uttrykker oss helt eksakt. Et eksempel på dette ser vi når Mari sier; «mannen min hadde sånn ved siden av sånn, ikke så mye sånn, men nedi her ((viser med venstre handa si hvordan skjegget til mannen hennes var))». Ifølge Svennevig (2018) er «sånn» et begrep som ofte blir brukt som en demper. I dette eksempelet mener jeg at den ansiktstruende handlingen reduseres ved at «sånn» blir brukt som en dempende faktor nettopp for å redusere Mari sine forpliktelser overfor innholdet i ytringen (Svennevig, 2018). Handlingen kan være ansiktstruende for Mari som med denne ytringen viser mangelfull formidlingsevne rent språklig. Dempere kan også ha betydning for den sosiale relasjonen. Når en taler demper et utsagn, kan han/hun virke til å ha en mindre autoritativ posisjon i forhold til sin samtalepartner (Svennevig, 2018). Logopeden responderer på Mari sin ytring ved at også hun bruker begrepet «sånn». Logopeden responderer med å si; «sånn rundt sånn ((viser med venstre handa si hvordan skjegget var, mens hun ser på Mari))» I dette tilfellet bruker også logopeden demping som strategi, logopeden tilpasser seg på en slik måte at ulikhetene (mellom logoped og Mari) i samtalekompetanse blir mindre og ikke så synlig overfor de andre deltakerne. Hadde logopeden derimot gjenfortalt alt hun antok Mari ville fortelle, ville samtalekompetansens ulikheter blitt større og mer synlig overfor de andre deltakerne.

På tross av Mari sin mangel på innholdsord er hun en av de som tar mest initiativ og responderer på andre sine ytringer. Mari viser med sitt engasjement at hun innehar en støttende funksjon i samtalen. Hun initierer, og holder samtalen i gang ved hjelp av repetisjoner på foregående ytringer, støtter og bekrefter det samtalepartnerne sier. På grunn av mangel på innholdsord blir det vanskelig for Mari å videreutvikle en samtale. Dette er i tråd med det Linell & Korolija (1995) sier om at styrken til afatikere ikke ligger i talen, men i å vise sitt engasjement ved å engasjere seg i samarbeid med andre. Mari tar også ofte i bruk håndbevegelser som en gest for å vise hva hun mener med begrepet; «sånn».

Håndbevegelsene blir da viktige for å forstå innholdet i ytringen (Svennevig et al. 1995). Håndbevegelsene blir brukt som en støtte i kommunikasjon.

De minimale responsene kommer hyppig under alle sekvensene, noe som viser at afatikerne er aktivt lyttende og engasjert overfor hverandre. Selv om de fleste av responsene er minimale er de allikevel viktige bidrag for at samtalen kan vedlikeholdes. Å utveksle responssignal er et grunnleggende element for at dialogen skal utvikles og vedlikeholdes (Linell, 2009). Minimale responser kan ha ulike funksjoner og det er vanskelig å bevise om et «hm» og/ eller et; «ja» viser forståelse eller ikke. Ifølge Svennevig et al. (1995) er det konteksten som avgjør om den minimale responsen er en bekreftelse eller et tilbakekoblingssignal for å vise forståelse, enighet eller et signal om at taleren kan fortsette. For å finne ut av dette kan man for eksempel spinne videre på temaet eller å ta opp igjen enkelte deler av setningen (Norrby, 2014). Logopeden bruker denne strategien der hun sier; «Ja, han er fra ((navn på by)) han». Her responderer logopeden ved å bekrefte og gjenta det Mari sier; «han fra ((navn på by)) det?». Med andre ord kan man finne ut om deltakerne har hørt, forstått og akseptert talerens ord ved å se på hvilken funksjon den minimale responsen har. De fleste minimale responsene tolker jeg som bekreftelser på at deltakerne følger med i kommunikasjonen. Ut ifra de ulike situasjonene kan man se at deltakerne forstår hva som blir sagt, de innretter seg og responderer adekvat i de fleste tilfeller.

5.1.2 Samtalestruktur i språktreningsgruppa

Språktreningsgruppa kan beskrives som en sammensveiset og aktiv gruppe. Alle deltakerne har vært medlemmer av gruppa i minst 1 år. Språktreningstimene har en fast struktur der rammene endres fra en gruppesamtale der deltakerne selv fritt kan velge tema til en samtale der logopeden danner grunnlaget for hvilket tema som det snakkes om. I første del av analysen er temaene for samtalen definert av afatikerne selv og strukturert på en slik måte at deltakerne selv kan trekke inn skifte av tema. I den andre delen er temaene organisert av

logopeden ved at hun tar i bruk undervisningsmateriell som danner grunnlaget for hvilket tema som det snakkes om.

I de utvalgte sekvensene kan vi se et resultat av samarbeid. Logopeden er den profesjonelle som styrker afatikernes roller som støttende samtalepartnere ved å ikke fokusere på feil, men heller retter opp/reformulerer og stiller oppfølgingsspørsmål for å komme videre i samtalene. Logopeden bruker kommunikasjonsstrategier som bidrar til at de forhandler om mening og sammen skaper felles forståelse (Lind, 2005a), hun opptrer ved å stille seg spørrende til ting, hun gjentar og omskriver. I tillegg har hun en hyppig bruk av små bekræftelser som; «ja», «nettopp» osv., som jeg tolker som en relasjonell anerkjennende og bekræftende respons på at deltakerne kan fortsette med sine ytringer.

Allerede ved første øyekast kunne man se at samtalen endret karakter når rammene ble endret fra en gruppesamtale der deltakerne fritt kunne velge tema til en mer strukturering av tema. Det ble en annen dynamikk i sekvensene der afatikerne valgte samtaletema selv, og afatikerne initierte hyppigere til initiativ i den delen av samtalen hvor tema kunne velges fritt. Dette kan ha noe med at så lenge samtalen er basert på et mer her- og nå perspektiv er det en balanse mellom deltakerne der alle i utgangspunktet har like mye makt og myndighet til å føre samtalen og drive den fremover. I overgangen til en mer tematisk innramming endrer rollene seg. Nå er det logopeden som lanserer tema, og det blir et mer institusjonelt preg over samtalen. Logopeden sitter med fagkompetansen og er den som har oversikten over hva som kommer til å skje videre. På dette tidspunktet oppstår en lærer- elev rolle som blir mer asymmetrisk fordi det er logopeden som har bestemt emnet og som styrer samtalen, men selve aktiviteten (der alle deltakerne har lik mulighet til å svare på hvilke nyheter som logopeden sikter til), åpner derimot for en mer symmetrisk fordeling av rettigheter og forpliktelser (Svennevig, 2018). Nyhetsoppgavene/gjetteleken i seg selv fremstiller deltakerne som likeverdige samtalepartnere da alle får muligheten til å fremheve sine egne meninger om de ulike emnene. Logopeden leder samtalen ved å oppmuntre, omformulere og stille spørsmål til deltakerne i en uformell tone, men ytringene fra deltakerne blir kortere enn i den tidlige delen av samtalen der tema kunne velges fritt. Logopeden tar ansvar for samtalens fremdrift gjennom å stadig stille nye spørsmål, eller legge frem nye nyhetsbilder, og etter hvert utvikler samtalen seg til å bli en mer asymmetrisk deltakerstruktur som kan ligne mer på opplæring enn på en gruppesamtale.

Ut ifra datamaterialet kan vi se at afatikerne initierer flere initiativer innenfor tema som de selv bringer inn på banen, noe som kommer til syne allerede i åpningssekvensene der hele 5

av 6 sekvenser blir lansert med et initiativ fra afatikerne selv, mens kun 3 av 6 temaer som er lansert av logopeden initieres av afatikerne. I de 3 resterende åpningssekvensene innenfor tema som er lansert av logopeden er det logopeden selv som tar det første initiativet. Graden av respons fra deltakerne er varierende. Mari responderer på 4 av 6 åpningssekvenser, mens logopeden responderer på 2 av åpningssekvensene innenfor tema som afatikerne selv bringer inn. Innenfor samtaletemaene som er organisert av logopeden responderer afatikerne på 4 av 6 mulige, mens logopeden responderer på de 2 andre initiativene. Logopeden tar hele 3 av 6 initiativer til å starte samtalen innenfor tema som hun selv har organisert, mens hun kun tar initiativ 1 av 6 ganger innenfor tema som afatikerne har lansert. I tillegg er logopeden den første som responderer på åpningsinitiativene i 2 av 6 mulige innenfor begge organiseringsformene. I den delen av samtalen der strukturen er organisert av logopeden er dette et forholdsvis høyt tall med tanke på at det var logopeden selv som også hadde 3 av 6 åpningssekvenser innenfor denne strukturen.

5.1.3 Å ta og gi fra seg ordet i språktreningsgruppa

Turveksling er en forutsetning for at språktreningsgruppen skal fungere, og vi er avhengig av deltakere som både responderer og tar initiativ til å videreutvikle dialoger og som klarer å praktisere «din tur» og «min tur» (Eide & Eide, 2008). Tid er et stikkord og afatikere trenger god tid til både å oppfatte språk og til å gi respons.

Siv og Geir kommer sent inn i samtalen ved de fleste sekvensene. Siv tar det første initiativet en gang, mens Geir ikke tar initiativ til å starte en samtale. Derimot har både Siv og Geir hyppige oppbakkinger i form av minimale responser, korte tilbakekoblingssignaler og latter. Disse funnene samsvarer med Linell & Korolija (1995) sin studie som viser at afatikerne engasjerer seg i samarbeid med andre ved å inneha en støttende funksjon i samtalen (Linell & Korolija, 1995). Ut ifra mine observasjoner tolker jeg at både Siv og Geir er såpass trygge i situasjonen at de tør å ta ordet, men at ordletingsvanskene setter en stopper for dem. Jeg støtter meg i studien til Simmons- Mackie & Damico (2009) som sier at for enkelte afatikere kan det å våge å ta ordet være like viktig som ren trening på spesifikke språkelementer. I slike tilfeller kan bruk av grupper være en nyttig metode. I afasigrupper er selve kommunikasjonsprosessen et mål i seg selv like mye som temaet i samtalen. For å få en maksimal uttelling må gruppedeltakerne være engasjerte i hverandres kliniske bilde, og engasjementet utvikles gjennom at deltakerne etablerer tillit, tar initiativ og gir hverandre responser (Simmons- Mackie & Damico, 2009).

I gruppesamtaler er det naturlig at turskifte kompliseres ved at det er flere personer som forhandler om ordet. Er det bare to deltakere i samtalen er det enklere enn når det er tre eller fire deltakere. Hvordan vi veksler på å ta tur i samtaler er regelstyrt, enten kan den som har turen velge ut neste taler ved at man stiller et direkte spørsmål eller ved at man snur seg mot eller retter blikket mot den man ønsker skal ta turen. Hvis ingen får neste tur på denne måten, gjelder «førstemann til mølla»- prinsippet (Lind, 2005b). I overgangen mellom turene kan det oppstå overlapping som betyr at; «*to eller flere deltakere snakker samtidig eller kommer med andre bidrag til samtalen samtidig*» (Lind, 2005b, s. 128). I min studie er det lite overlappende tale, noe som kan tyde på at deltakerne opplever tydelig turskifte, de klarer å beregne hverandres signaler om man er ferdigsnakket eller ikke (Svennevig, 2018). Jeg tolker dette som at deltakerne har opparbeidet seg gode kommunikative egenskaper og høflighetsstrategier overfor hverandre, og at gruppa er blitt etablert over tid.

5.1.4 Latter som respons

Latter er et hyppig innslag i samtalesekvensene, og latter ser ut til å ha en sentral funksjon som tilbakekoblingssignal. Allerede i det første samtaleutdraget avsluttes sekvensen med en felles latter. I denne sammenheng tolkes latteren som et viktig bidrag for å skape et hyggelig og trygt gruppemiljø. Når latter oppstår i samtals innledende eller avsluttende sekvens sier dette noe om hvordan gruppedeltakerne sammen skaper en trygg og hyggelig atmosfære som sannsynligvis vil ha noe å si for stemningen i resten av samtalen. Latter kan brukes for å bevare eget ansikt, andres ansikt og et felles gruppeansikt, og spesielt den felles latteren fungerer med andre ord ansiktsbevarende fordi den bidrar til en avslappet og god stemning (Rustad, 2005).

Adelswärd (1999, sitert i Rustad, 2005) oppsummerer latterens mange sosiale egenskaper slik:

Skrattet har en mildrande funktion, det både upprätthåller och i viss mån skapar statusrelationer, det hanterar pinsamma situationer och det kan kommentera det redan sagda. Livet utsätter oss för många situationer, krisartade likaväl som rutinmässiga, där spänningen är stor mellan hur något är och hur något borde ha varit, mellan vad som sägs och vad som menas. Man hör två röster samtidigt. De kan skapa en känsla av osäker genans eller tvetydig humor. Spänningen får oss att vackla – skrattet hjälper oss att återfå balansen. (Adelswärd 1999, s. 87-88)

I tillegg til at latteren tolkes som en bekreftelse på et hyggelig miljø, sier latteren i dette tilfellet noe om gruppedeltakernes felles forståelse av hverandre. Et eksempel på dette ses i ytring 245 der alle ler av Even sin kommentar om at Mari selv har reparert heisen (der hun bor) som har vært i ustand. Alle vet at Mari ikke har forutsetninger for å reparere heisen, og med dette viser Even at det er takhøyde i gruppa for å slå av en spøk.

Mari er den av afatikerne som ler mest, hun har hele 17 lattersekvenser i løpet av de 12 samtalesekvensene. I 13 av dem er hun alene, mens de resterende 4 utløser felles latter sammen med de andre deltakerne. Som nevnt tidligere har Mari lite innholdsord, og flere av hennes lattersekvenser kommer som avslutning i lengre ytringer med lite innholdsord. Et eksempel på dette kan være Mari sin ytring der hun sier; «ja, eller hvor det er en, det er der @@@». Latteren kan i denne sammenheng ha en ansiktsbevarende funksjon. Mari kan være redd for å tape ansikt ved å vise at hun mangler mange ord, og for å bevare eget ansikt ler Mari av sin egen mangel på innholdsord. Etter slike ytringer følger ofte de andre deltakerne opp med en lattersekvens, og slik bevarer de Mari sitt ansikt. I tillegg bevarer de også sitt eget ansikt fordi latteren signaliserer at de er høflige. Latteren har da en funksjon som høflighetsstrategi (Rustad, 2005). Flere av latterseansene til Mari tolker jeg som en respons på at hun synes Even har mye gode kommentarer, da hele 8 av 13 lattersekvenser er en respons på Even sin foregående ytring eller tidligere ytring. Et eksempel på dette er der Even sier; «så det er sensurert», og Mari svarer med; «det er sensurert @@@@». Mari har også flere lattersekvenser som kan tolkes som om at hun er enig med den som taler, og at den som har ordet bare kan fortsette. Et eksempel på dette kan være der hun sier; «nydelig da @» som er en respons på Even sin tidligere ytring om at han tidligere har hatt langt hår med korketrekker som nådde helt ned til skuldrene.

Hvis vi ser på Mari sine lattersekvenser sammenlignet med de andre deltakerne ser vi at hun ler en del mer. Siv og Geir har 4 lattersekvenser hvor de ler alene i tillegg til 4 sekvenser med felles latter, mens Even kun er med i de 4 felles lattersekvensene.

5.2 Konklusjon

Tidligere forskning om bruk av språktreningsgrupper for afatikere har vist både en språklig og kommunikativ gevinst (Simmons- Mackie & Damico, 2009). Forskningen til Elman & Bernstein (1999) viser at språktreningsgrupper både har en språklig og kommunikativ gevinst, og at de verbale og lese- og skriveferdighetene forbedret seg hos deltakerne ved denne organiseringsformen. Også nyere forskning underbygger viktigheten av språktreningsgrupper

med afatikere (Lanyon et al. 2018). Lanyon et al. (2018) viser til at språktreningsgrupper er en gunstig rehabilitering for å lære å leve godt med afasi. Innenfor samme gruppe føler deltakerne seg likeverdige, de har et felles mål, de kjenner seg igjen i hverandres utfordringer, og kan med dette være aktive bidragsyttere overfor hverandre, men som Simmons- Mackie & Damico (2009) sier må gruppemedlemmene være engasjerte i hverandres kliniske bilde for å få en maksimal uttelling av språktreningen. Og engasjementet utvikles nettopp gjennom at deltakerne etablerer tillit, tar initiativ i samtaler og gir hverandre responser (Simmons- Mackie & Damico, 2009).

Ingen av de tidligere studiene har undersøkt hvilke initiativ- og responsegenskaper afasirammede bruker i samspill med hverandre. Formålet med min studie var å prøve ut en metodikk for å forstå/ få innsikt i sammenhengen mellom kommunikative bidrag som initiativ og respons og hvilken funksjon disse bidragene kan ha for deltakerstruktur og dynamikk. Dette betyr at jeg hadde en intensjon om å utforske sammenhenger som kan være nyttig i min jobb som logoped.

Gjennom arbeidet med denne studien har jeg blitt både mer bevisst og fått mer innsikt på hvordan små endringer i samtalestruktur kan påvirke de som deltar i språktreningsgrupper og på hvilken måte. I tillegg har arbeidet gitt meg en nytteverdi på det kliniske området, og jeg kan blant annet dra nytte av funnene mine i arbeid med andre typer språktreningsgrupper. Gjennom studien har jeg også blitt mer bevisst på forskjellen mellom samtaler der deltakerne selv fritt kan velge tema kontra der samtaletemaene er organisert av en profesjonell. Som logoped har man et ønske om et undervisningsopplegg med nytenkende og kreative språklige oppgaver. Denne studien viser at et strukturert undervisningsopplegg med vekt på temaer som springer ut av et her- og nå perspektiv kan være likeså bra med tanke på arbeid med initiativ og respons som et tradisjonelt tilrettelagt undervisningsopplegg med vekt på temaer som er organisert av en profesjonell. Jeg har fått en bevissthet om hvordan grad av strukturering i språktreningsoppgavene kan bidra til ulike kommunikative dynamikker og hvilke forekomster av initiativ og respons blant afatikere som kan være nyttig å vite noe om i logopedisk virksomhet og praksis.

6.0 LITTERATURLISTE

- Adelswärd, V. (1999): *Prat, skratt, skvaller och gräl, och annat vi gör när vi samtalar*. Stockholm: Brombergs bokförlag AB.
- Afasiforbundet i Norge. (2016/2017): *Kartlegging av logopedbehov og logopedtilbud i Norges kommuner*. Rapport.
- Andersen, S.S. (1997): *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berg, K. (2010): «*Man lærer seg jo å leve dette livet også...*» *Kan livskvalitet påvirkes gjennom bruk av støttet samtale*. I: Lind, M., Haaland- Johansen, L., Knoph, M.I.K., & Qvenild, E. (red:) (2010): *Afasi- et praksisrettet perspektiv*. Oslo. Novus.
- Berntsen, M. & Røste, I. (2010): «*Vent litt, nå er det min tur!*» *Bruk av grupper i afasirehabiliteringen*. I: Lind, M., Haaland- Johansen, L., Knoph, M.I.K., & Qvenild, E. (red:) (2010): *Afasi- et praksisrettet perspektiv*. Oslo. Novus.
- Bjørnæs, H. (2008): *Hjernens funksjonelle plastisitet, med særlig fokus på pasienter med epilepsi*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening.
- Bloom, L. & Lahey, M. (1978): *Language Development and Language Disorders*. New York: John & Wiley & Sons.
- Bülow, P., Persson Thunqvist, D., & Sanden, I. (red:) (2012): *Delaktighetens praktik*. Gleerups.
- Bülow, P. (2012): *Delaktighet i flerpartssamtal*. I: Bülow, P., Persson Thunqvist, D., & Sanden, I. (red:) (2012): *Delaktighetens praktik*. Gleerups.
- Cameron, D. (2001): *Working with spoken discourse*. London. Sage.
- Charon, J. (2006): «*Symbolic interaction as a perspective*». I: Charon, J. (red:) (2006): *Symbolic interactionism: An introduction, an interpretation, an integration*. New Jersey: Pearson Prentice Hall. Cambridge. Kap. 3, s. 28- 42.
- Corneliussen, M., Haaland-Johansen, L., Knoph, M., I., K., Lind, M., & Qvenild E. (2014): *Afasi og samtale. Gode råd om kommunikasjon*. Oslo: Novus Forlag.
- Dietrichs, E. (2007): *Hjernens plastisitet- perspektiver for rehabilitering etter hjerneslag*. Tidsskrift Den Norske Legeforening 2007; 127: 1228- 31.
- Eide, H., & Eide, T. (2008): *Omvårdnadsorienterad kommunikation, relationsetik, samarbeide och konfliktløsning*. Lund. Studentlitteratur.
- Elman, R. J. (red:) (2007): *Group treatment of neurogenic communication disorders*. Second edition. San Diego, CA: Plural Publishing.
- Elman, R.J., & Bernstein- Ellis, E. (1999): *The efficacy of Group Communication Treatment in Adults with Chronic Aphasia*. Journal of speech, Language, and Hearing Research, 42 (2), 411- 419.
- Femø Nielsen, M. & Beck Nielsen, S. (2013): *Samtaleanalyse*. 4. Opplag. Forlaget Samfundslitteratur. Frederiksberg.
- Flyvbjerg, B. (1991): *Rationalitet og magt*. København: Akademiske Forlag.
- Folketrygdloven. (2017): *Lov om folketrygd*. Lov- 2017- 01-01, § 5- 10.

- Helsedirektoratet. (2017): *Nasjonale faglige retningslinjer- behandling og rehabilitering etter hjerneslag*.
- Kearns, K. P. & Elman, R. J. (2008): *Group therapy for aphasia: theoretical strategies in aphasia and related neurogenic communication disorders*. 5. utg., s. 376- 400. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Kirmess, M. (2015): *Constraint induces språkterapi- en praktisk guide for implementering av metoden i afasirehabilitering i Norge*. Norsk Tidsskrift for Logopedi 1/2015.
- Kirmess, M. (2007): *Constraint induces språkterapi- en introduksjon*. Norsk Tidsskrift for Logopedi 53 (1), 12- 17.
- Kjellstrøm, S. (2012): *Delaktighetens etik och ansvar för delaktighet*. (2012): I: Bülow, P., Persson Thunqvist, D., & Sanden, I. (red:) (2012): *Delaktighetens praktik*. Gleerups. Kap. 3, s. 31- 39.
- Kristoffersen, K.E., Simonsen Gram, H., og Sveen, A. (red:) (2011): *Språk. En grunnbok*. Universitetsforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015): *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utg. Gyldendal Akademisk Forlag.
- Lanyon, L., Worall, L., & Rose, M. (2018): *What really matters to people with aphasia when it comes to group work? A qualitative investigation of factors impacting participation and integration*. International journal of language & communication disorders, 53 (3), 526- 541.
- Lind, M., Haaland- Johansen, L., Knoph, M.I.K., & Qvenild. E. (red:) (2010): *Afasi- et praksisrettet perspektiv*. Oslo. Novus.
- Lind, M. (2005a): *Språk som handling og tekst*. I: K., E., Kristoffersen, H., G., Simonsen & Sveen, A. (red:) (2011). *Språk. En grunnbok*. 3. Opplag. Universitetsforlaget.
- Lind, M. (2005b): *Samtalen – den grunnleggende språkbruksformen*. I: K., E., Kristoffersen, H., G., Simonsen & A., Sveen (red:) (2011): *Språk. En grunnbok*. 3. Opplag. Universitetsforlaget.
- Lind, M. (2005c): *Samtaleanalyse: hva – hvordan – hvorfor?* Norsk Tidsskrift for Logopedi. Nr. 4, 5-8.
- Linell, P. (2009): *Rethinking. Language, mind, and world Dialogically*. USA: LAP.
- Linell, P. & Gustavsson, L. (1987): *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Universitetet i Linköping.
- Linell, P. & Korolija, N. (1995): *On the division of communicative labour within episodes in aphasic discourse*. International Journal of Psycholinguistics. 11: 143-165.
- Mishler, G.E. (1984): *The Discourse of Medicine. Dialectics of Medical Interviews*. Ablex Publishing Corporation. Norwood, New Jersey.
- Norrby, C. (2014): *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Papathanasious, I., Coppens, P. (red.) (2017): Second edition: *Aphasia and related neurogenic communication disorders*. Burlington; MA: Jones & Barlett Learning.

- Pulvermüller, F., Neininger, B., Elbert, T., Rockstroh, B., Koebbel, P., & Taub, E. (2001): *Constraint- induced therapy of chronic aphasia after stroke*. *Stroke*, 32 (7), 1621-1626.
- Qvenild, E., Haukeland, I., Haaland- Johansen, L., Knoph, M.I.K. & Lind, M. (2010): *Afasi og afasirehabilitering*. I: Lind, M., Haaland- Johansen, L., Knoph, M.I.K., & Qvenild, E. (red:) (2010): *Afasi- et praksisrettet perspektiv*. Oslo. Novus.
- Ramsfjell, R. (2017): *Hvordan repareres samtalebrudd mellom logoped og afatiker?* Masteroppgave.
- Rustad, H. (2005): *Latter som kommunikativt virkemiddel. Om latter og ansiktsbevaring i samtale*. Masteroppgave.
- Reinvang, I. (2003): *Afasi. Språkførstyrrelse etter hjerneskade*. Universitetsforlaget.
- Reinvang, I. & Engvik, H. (1995): *Norsk grunntest for afasi*. Universitetsforlaget.
- Scheuer, J. (2006): *Indgange til samtaler. Samtaleanalyse som konversationsanalyse, dialogisme og kritisk diskursanalyse*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Silverman, D. (2011): *Interpreting Qualitative Data. A Guide to the Principles of Qualitative Research*. 4. utg. Sage. London.
- Simmons- Mackie, N. & Damico, J.S. (2009): *Engagement in group therapy for aphasia*. *Seminars in speech and language*, 30 (1), 18- 26.
- Svennevig, J. (2018): *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. 2. utg., 6. opplag. Cappelen Akademiske Forlag.
- Svennevig, J., Sandvik, M. & Vagle, W. (2007): *Tilnærming til Tekst. Modeller for språklig tekstanalyse*. (5. utg) Oslo: Cappelen Akademiske Forlag as.
- Svennevig, J., Sandvik, M. & Vagle, W. (1995): «Samtaleanalyse». I: Svennevig, J., Sandvik, M. & Vagle, W. (2007): *Tilnærminger til tekst. Modeller for språklig tekstanalyse*. Cappelen Akademiske forlag. Oslo, s. 55- 122.
- Tetzchner, S., Feilberg, J., Hagtvedt, B., Martinse, H., Mjaavatn, P.E., Simonsen, H.G., og Smith, L. (2011): *Barns språk*. Gyldendal.
- Thagaard, T. (2013): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, G. (2003): *Det kommunikative samspillet mellom pasient og helsepersonell*. I: Braataas, H.V & Steen- Olsen, T. (red.) (2003): *Kvalitet i samspill. Innføring i kommunikasjon og kulturell forståelse for helsepersonell*. Kap. 5, s. 82- 95.
- Thompson, C. & Worrall, L. (2008): *Approaches to aphasia treatment*. I: Martin, N., Thompson, C., & Worrall, L. (red:) (2008): *Aphasia rehabilitation. The impairment and its consequences*, s. 3- 24. San Diego: Plural Publishing.
- Wittgenstein, L. (1994): *Filosofiske undersøgelser*. København: Munksgaard, Rosinante.
- World Health Organization. (2001): *International classification of functioning, disability and health*. Geneva. Switzerland: Author.

Kilder fra nett:

<https://www.nav.no/rettskildene/Rundskriv/5-10-logoped-audiopedagog>

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-12-16-1256>

7.0 VEDLEGG

7.1 Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

«Hvilke initiativ og respons kommer til uttrykk i samspillet mellom afatikere i en språktreningsgruppe»?

Bakgrunn og formål

Jeg er masterstudent i Erfaringsbasert Master i Logopedi ved NTNU videre og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Tema for oppgaven dreier seg om afasi og språktreningsgrupper, og formålet er å få kunnskap om kommunikasjonen som foregår mellom afatikere i en slik gruppe.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Det er logoped Hege Myhre Johnsrud ved din behandlingsinstitusjon som har hjulpet meg med formidling og forespørsel i forbindelse med studiet. Du blir forespurt fordi du fyller kriteriene for utvalget:

1. har afasi
2. kan delta i en samtale
3. ikke alvorlig grad av talepraksi

Hva innebærer deltakelse i studien?

For å finne svar på problemstillingen ønsker jeg å bruke samtaleanalyse som metode. Samtaleanalyse er en metode for å undersøke hvordan samtalens deltakere veksler på å ta ordet og veksler på å ta initiativ til nye temaer. Slike trekk ved en samtale er nyttig å undersøke i en språktreningsgruppe for afatikere. For å analysere en slik samtale trenger jeg et lyd- og videoopptak fra en språktreningstime sammen med deg, tre andre som har afasi og logoped. I etterkant av lyd- og videoopptaket blir samtalen nedtegnet i anonymisert form og deretter analysert. Analysen er ikke en vurdering av kommunikasjonsferdigheter, men derimot en undersøkelse av hvordan deltakerne veksler mellom å ta initiativ og gi respons i samtale med hverandre.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da slettes

umiddelbart. Det vil heller ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velge å trekke seg.

Ditt personvern- hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernreglementet. Kun student og veileder vil ha tilgang til lyd- og videoopptaket. Lyd- og videoopptaket lagres adskilt fra øvrige opplysninger. Ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Prosjektet skal etter planen være ferdig i mai 2019. Opplysningene anonymiseres og lyd- og videoopptaket slettes når oppgaven er ferdig, senest innen utgangen av august 2019.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Stina Borolien, tlf.: 91 71 21 59 eller prosjektleder Gøril Thomassen Hammerstad ved Institutt for språk og litteratur, NTNU: goril.thomassen@ntnu.no

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD- Norsk senter for forskningsdata AS.

.....

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta.

(Signatur prosjektdeltaker, dato)

7.2 Transkripsjonsnøkkel lyd- og videoopptak

Nøkkelens versjon er en forenklet utgave av den ordinære Du Bois transkripsjonsnøkkel og tilpasset oppgavens intensjoner.

01, 02, 03 osv.	Samtaletur
X	Uhørbar stavelse/ord
(XXX)	Uforståelig tale
@	Latter, et tegn for hver latterstavelse
(())	Beskrivelse av mine observasjoner
((...))	Markering av lengre pauser fra 2 sekund
[]	Overlappende tale ved at lytterens respons er plassert i den påfølgende linja
-	Forlenget lyd